

Ruben Willaert
restauratie & archeologie
decoratie

GEEFT HET VERLEDEN EEN TOEKOMST

Sint-Machutuskerk (Kruisem, Oost-Vlaanderen)

Projectcode: 2023J302
10-11 januari 2023

EINDVERSLAG

Archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem vanuit wetenschappelijke vraagstelling.

Voorafgaand:

- Aanvraag toelating wetenschappelijke vraagstelling (ID686)
- Archeologierapport (ID 2795)

Colofon

Ruben Willaert nv
Ten Briele 14 bus 15
8200 Sint-Michiels-Brugge

Auteurs: Bruno Polfliet & Elenora Vanbrabant

Het eventuele nummer van het wettelijk depot of het buitenlandse equivalent hiervan: /
De naam en het erkenningsnummer van de erkende archeoloog:
Ruben Willaert nv, OE/ERK/Archeoloog/2016/00069

© Ruben Willaert nv, Sint-Michiels-Brugge, 2024

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ruben Willaert nv.

Ruben Willaert nv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUDSTAFEL

1	Archeologierapport.....	8
2	Verslag van resultaten	9
2.1	Beschrijvend gedeelte	9
2.1.1	Administratieve gegevens	9
2.1.2	Archeologische voorkennis	11
2.1.3	Onderzoeksopdracht.....	11
2.1.4	Beschrijving van de geplande herinrichting.....	11
2.1.5	Beschrijving van de uitgevoerde werken	13
2.1.5.1	Motivering van de onderzoeksstrategie	13
2.1.5.2	Organisatie van de opgraving	14
2.1.5.3	Gebruikt materiaal	15
2.1.5.4	Beschrijving en motivering van eventuele afwijkende methodiek en bijstellingen van de oorspronkelijke strategie	15
2.1.5.5	Motivatie van de selectie van de vondsten	17
2.1.5.6	Motivatie voor de selectie van de stalen.....	17
2.1.5.7	Inbreng specialisten	17
2.1.5.8	Algemene wetenschappelijke advisering	17
2.2	Assessmentrapport	18
2.2.1	Gehanteerde methoden, technieken en criteria	18
2.2.2	Assessment	19
2.2.2.1	Assessment van de vondsten	19
2.2.2.2	Assessment van de stalen	19
2.2.2.3	Conservatie-assessment	19
2.2.2.4	Assessment van de sporen, spoorcombinaties en archeologische structuren	20
2.2.2.5	Assessment van de archeologische site	20
2.2.3	Potentieel voor wetenschappelijk onderzoek, aard en waardering	20
2.2.4	Strategie voor het uit te voeren onderzoek met bijhorende kaders	20
2.2.4.1	Strategie voor verwerking	20
2.2.4.2	Conservatiestrategie	21
2.2.4.3	Onderzoeksvragen	21
2.3	Interpretatie van het onderzochte gebied.....	22
2.3.1	Beschrijving van het onderzochte gebied	22
2.3.1.1	Ruimtelijke situering	22
2.3.1.2	Historische situering.....	22
2.3.2	Voorlopige beschrijving van de archeologische site op basis van het sporen- en vondstenbestand.....	25
2.3.2.1	Analyse van de opbouw van de archeologische site	25
2.3.2.2	Analyse van archeologische structuren, spoorcategorieën, spoorcombinaties en individuele sporen	25
2.3.3	Bespreking van de resultaten gekoppeld aan het uitgevoerde natuurwetenschappelijke onderzoek	35
2.3.4	Beschrijving van de vondsten die op basis van selectie bij het assessment verder onderzocht werden.....	35

2.3.4.1	Beschrijving en analyse van de vondstcategorieën	35
2.3.4.2	Beschrijving van de typologische, chronologische en ruimtelijke indeling van de vondsten.....	35
2.3.5	Datering en interpretatie van de archeologische site.....	40
2.3.5.1	Datering op basis van het sporen- en vondstenbestand	40
2.3.5.2	Datering op basis van natuurwetenschappelijke dateringstechnieken.....	40
2.3.5.3	Datering op basis van historische bronnen	40
2.3.5.4	Tafonomische opbouw en formatie van de archeologische site.....	40
2.3.6	Synthese	40
2.3.6.1	Gemotiveerde interpretatie van de vondsten, vondstcategorieën, sporen, spoorcombinaties, spoorcategorieën, archeologische structuren, en activiteitenzones.	40
2.3.6.2	Confrontatie van de bevindingen met eerder uitgevoerd onderzoek.....	42
2.3.6.3	Verwachtingen ten aanzien van nog niet opgegraven archeologisch erfgoed op het onderzochte terrein	42
2.3.6.4	Besluit.....	42
2.3.6.5	Belang en betekenis van de archeologische site binnen de bestaande kennis	42
2.3.6.6	Zones waar geen archeologisch erfgoed aanwezig is.....	42
2.3.7	Beantwoording van de onderzoeksvragen.....	43
2.3.8	Advies	44
2.3.9	Synthese	44
2.4	Bibliografie.....	45
2.5	Bijlagen.....	46
2.5.1	Dagrapporten.....	46
2.5.2	Sporenlijst	47
2.5.3	Vondstenlijst	48
2.5.4	Fotolijst	50

FIGURENLIJST

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart.....	10
Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België	10
Figuur 3: Geplande werken weergegeven op de meest recente luchtopname	11
Figuur 4: Geplande werken: Overzicht	12
Figuur 5: Geplande werken: Detail paviljoen	12
Figuur 6: Voorstel proefputten.....	13
Figuur 7: Voorstel proefputten.....	15
Figuur 8: Uitgevoerde proefputten.....	16
Figuur 9: Visualisatie proefputten.....	16
Figuur 10: Positie van het assessment.....	18
Figuur 11: Opeenvolgende stappen van het assessment	18
Figuur 12: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, meest recent	22
Figuur 13: Villaretkaart 1745-1748.	23
Figuur 14: Ferrariskaart, 1771-1777	23
Figuur 15: Projectgebied weergegeven op de Atlas der Buurtwegen, ca. 1840.....	24
Figuur 16: Projectgebied weergegeven op de Vandermaelenkaart, ca. 1846-1854.....	24
Figuur 17: Profiel 1	26
Figuur 18: Profiel 2	26
Figuur 19: Overzichtsfoto proefput 1, vlak 1.....	27
Figuur 20: Thematische kaart proefput 1, vlak 1	28
Figuur 21: Overzichtsfoto proefput 1, vlak 2.....	29
Figuur 22: Thematische kaart proefput 1, vlak 2	29
Figuur 23: Profiel 4	31
Figuur 24: Profiel 5	31
Figuur 25: Profiel 3	32
Figuur 26: Thematische kaart proefput 2	33
Figuur 27: Overzichtsfoto proefput 2.....	33
Figuur 28: Vondstlocaties proefput 1 vlak 1.....	36
Figuur 29: Vondstlocaties proefput 1 vlak 2.....	36
Figuur 30: Vondstlocaties proefput 2.....	37
Figuur 31: VNR 9.....	37
Figuur 32: VNR 2.....	38

Figuur 33: Metaalvondsten	39
Figuur 34: Projectgebied op de meest recente orthofoto.....	41
Figuur 35: Zie kruis links van struik (kraan staat rechts).....	41

TABELLENLIJST

Tabel 1: Administratieve gegevens	9
Tabel 2: Overzicht van de archeologische sporen.....	20
Tabel 3: Overzicht van de verschillende vondstcategorieën.....	35
Tabel 4: Overzicht van de verschillende vondsten.	35

1 Archeologierapport

Zie archeologierapport ingediend met ID 2795

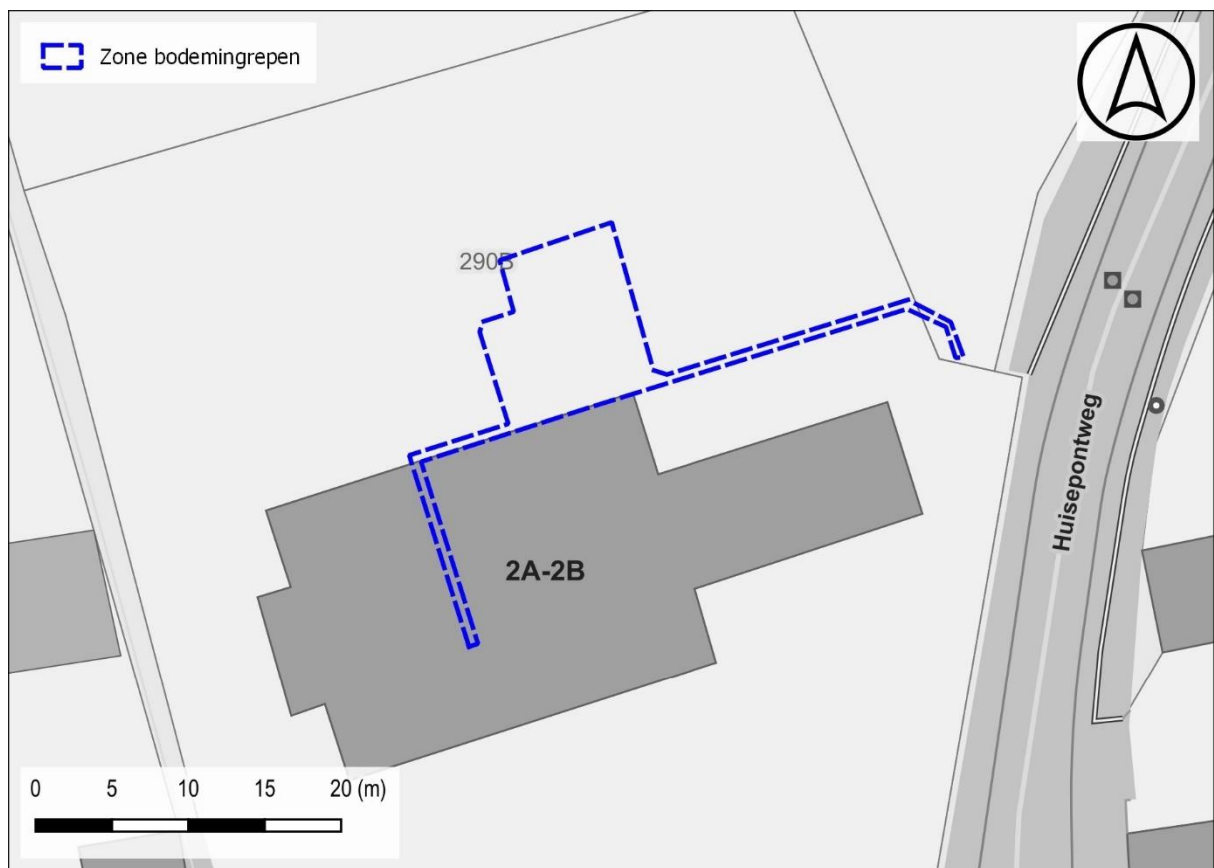
2 Verslag van resultaten

2.1 Beschrijvend gedeelte

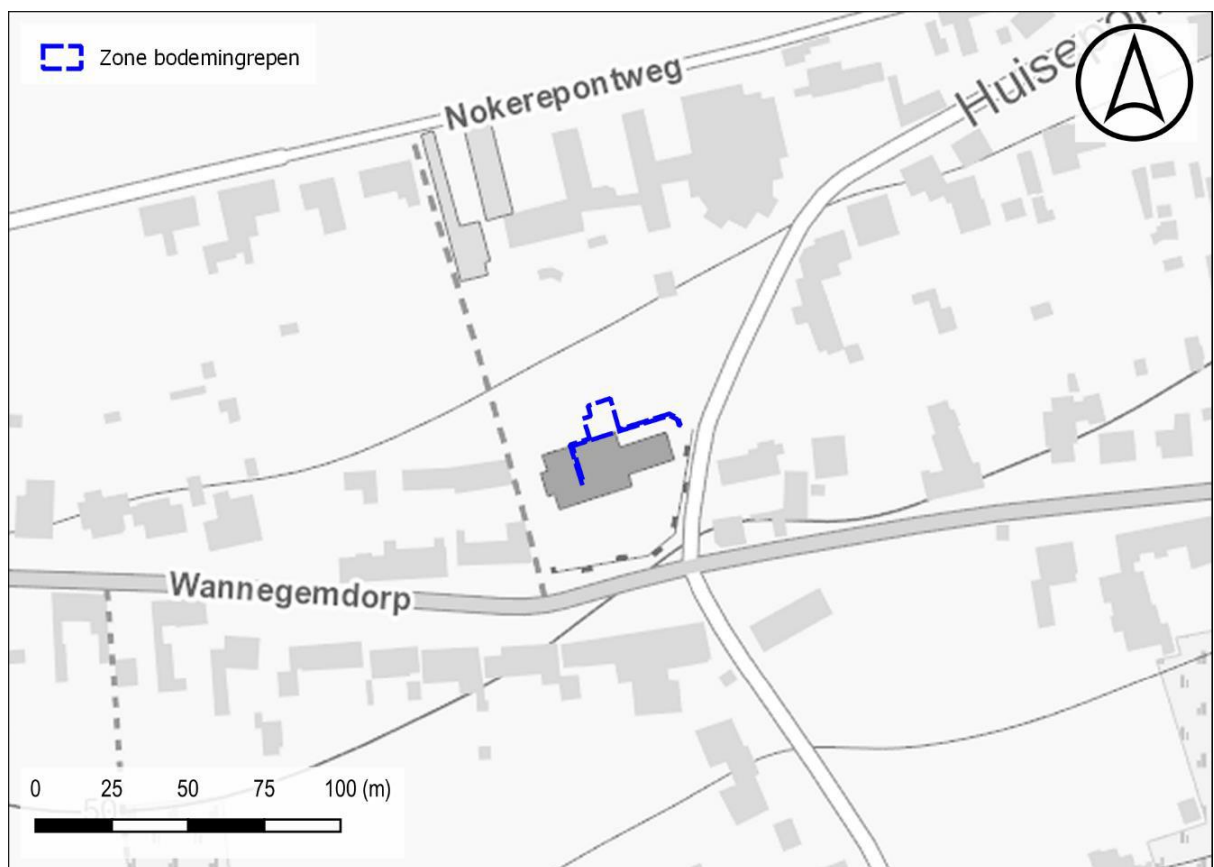
2.1.1 Administratieve gegevens

a) Projectcode	2023J302	
b) Nummer van het wettelijk depot van de rapportering	/	
c) De naam en het erkenningsnummer van de erkende archeoloog	Ruben Willaert nv OE/ERK/Archeoloog/2015/00069	
d) De locatie van het vooronderzoek met vermelding van:	Provincie	Oost-Vlaanderen
	Gemeente	Kruisem
	Deelgemeente	Wannegem
	Postcode	9772
	Adres	Huisepontweg 1
	Toponiem	Sint-Machutuskerk
	Bounding box (Lambertcoördinaten)	X _{min} = 92442 Y _{min} = 175836 X _{max} = 92505 Y _{max} = 175882
e) Het kadasterperceel met vermelding van gemeente, afdeling, sectie, perceelsnummer of -nummers en kaartje	Kruisem, Afdeling 2, Sectie A, nr. 290B & 291 Zie Figuur 1	
f) Een topografische kaart van het onderzochte gebied waarvan de schaal afgestemd is op de grootte van het projectgebied	Zie Figuur 2	
g) Alle betrokken actoren en specialisten	Bruno Polfliet (projectleider) Elenora Vanbrabant (RTS/archeoloog) Rune Van Caenegem (archeoloog)	
g) De begin- en einddatum van de uitvoering van het onderzoek	10/01/2024 – 11/01/2024	
j) Personen buiten het project die geraadpleegd of betrokken werden voor algemene wetenschappelijke advisering	Janiek De Gryse (Ruben Willaert NV) Nancy Lemay (AOE)	

Tabel 1: Administratieve gegevens

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart

Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België

2.1.2 Archeologische voorkennis

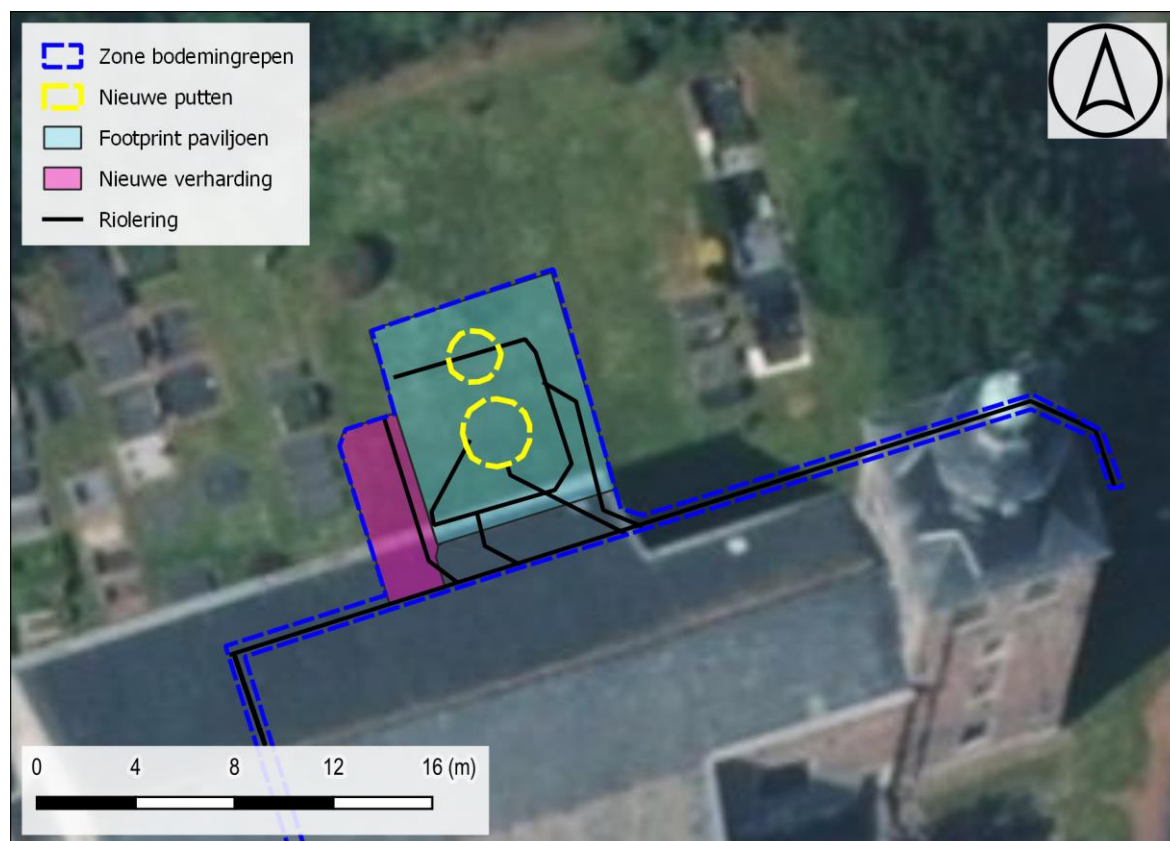
Mogelijk werd in de jaren '70 archeologisch onderzoek verricht naar de voorloper van de huidige kerk, dit volgens mondelinge getuigenissen. Of dit werkelijk heeft plaats gevonden kon niet worden achterhaald, evenmin de resultaten ervan. Verder werd binnen of in de directe omgeving van het projectgebied nog geen archeologisch onderzoek uitgevoerd.

2.1.3 Onderzoeksopdracht

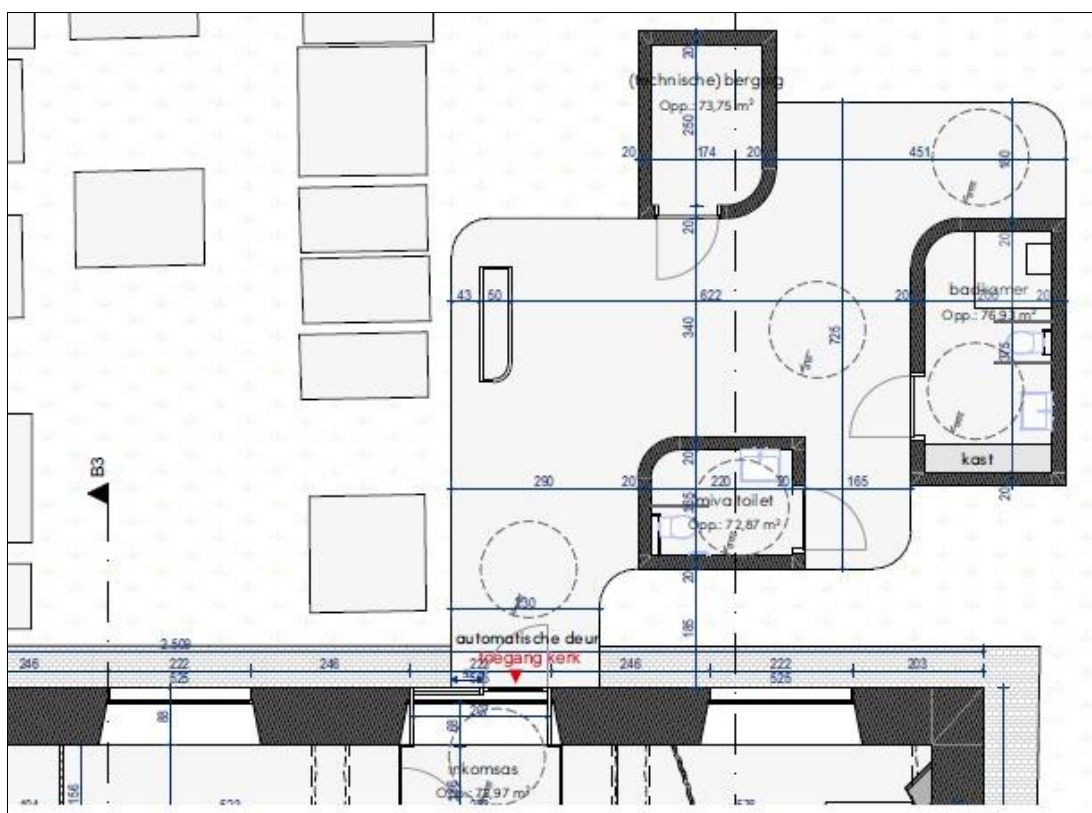
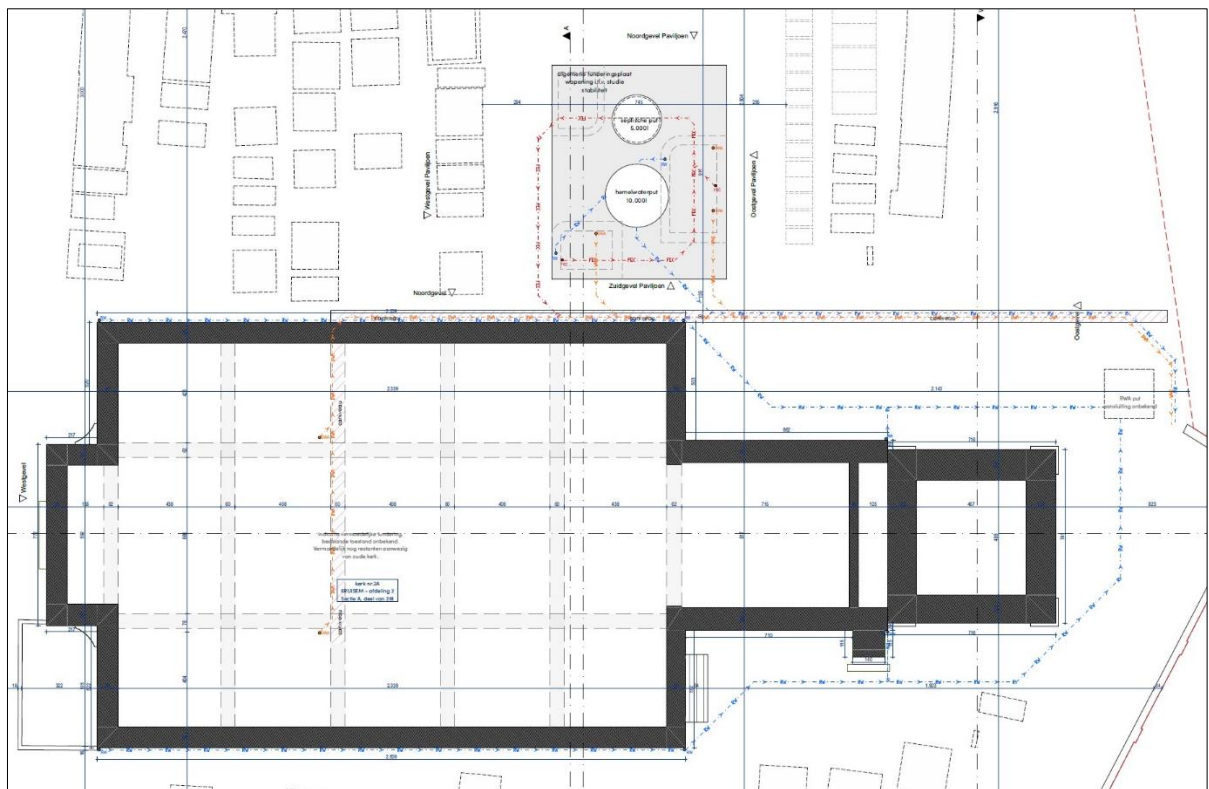
Dit onderzoek kadert in de vergunningsaanvraag betreffende een paviljoen ter hoogte van het kerkhof rond te Sint-Machutuskerk te Wannegem. Op basis van de toelatingsaanvraag voor archeologisch onderzoek in functie van wetenschappelijke vraagstelling kan het historisch en archeologisch belang van de site duidelijk worden aangetoond. Dit vormt de aanzet tot een archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem.

2.1.4 Beschrijving van de geplande herinrichting

De opdrachtgever plant de realisatie van een nieuw paviljoen dat zal bestaan uit een technische berging, een badkamer en een toilet. Het paviljoen zelf zal een footprint hebben van ca. 70 m². Het paviljoen wordt gefundeerd door middel van sleuffunderingen tot vorstvrije diepte (100 cm-mv) en een vloerplaat van 50 cm-mv. Centraal onder het paviljoen wordt een nieuwe regenwaterput en een nieuwe septische put gerealiseerd. Deze putten hebben een gecombineerde oppervlakte van ca. 9,2 m² en worden aangelegd tot op een diepte van ca. 2m-mv. Aangrenzend ten westen van het paviljoen wordt nieuwe verharding gerealiseerd over een oppervlakte van ca. 19 m² teneinde de verbinding te vormen met de Sint-Machutuskerk. Voor deze verharding dient tevens een bodemingreep gerekend te worden van ca. 50 cm-mv. Voor de nieuwe riolering zal een sleuf uitgegraven worden van ca. 70 cm diep en 50 cm breed. In de kerk zullen ter hoogte van het geplande rioleringstraject de tegels moeten uitgehaald worden.

Figuur 3: Geplande werken weergegeven op de meest recente luchtopname

2.1.5 Beschrijving van de uitgevoerde werken

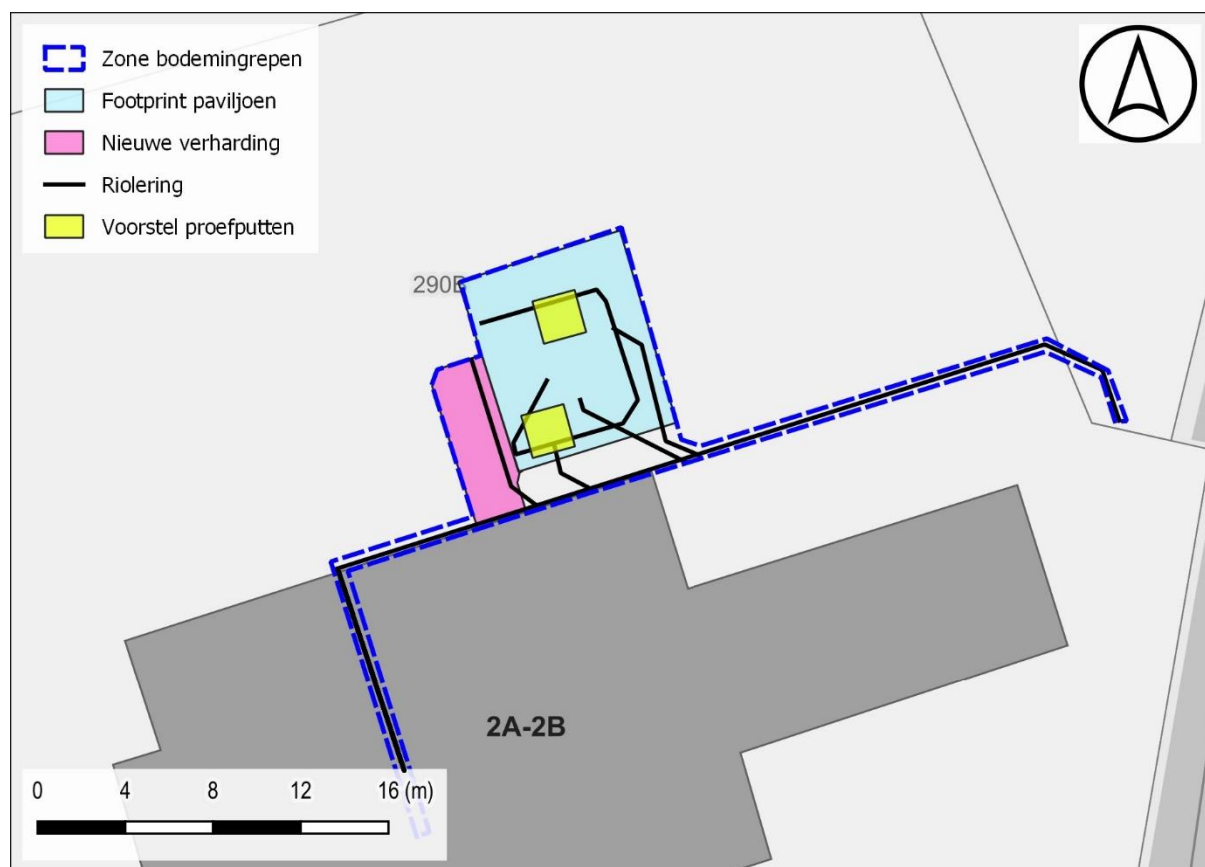
2.1.5.1 Motivering van de onderzoeksstrategie

Op basis van de toelatingsaanvraag in functie van wetenschappelijke vraagstelling kan het historisch en archeologisch belang van de site worden aangetoond:

- Zowel de kerk als het omliggend kerkhof zijn beschermd als monument.
- Op basis van historisch onderzoek en kaartmateriaal kan geconcludeerd worden dat de huidige kerk is ingericht in de periode 1784-1789. Op dezelfde plaats was voordien een oudere kerk aanwezig die vermoedelijk gebouwd werd rond ca. 1200. Door gebrek aan betrouwbare cartografische bronnen is deze kerk niet eenduidig te lokaliseren. Vermoed kan worden dat de geplande bodemingrepen zullen interfereren met restanten van deze oudere kerk of omliggend kerkhof.

Het is verder ook duidelijk dat de werken een onherroepelijke schade zullen berokkenen aan het eventuele archeologisch bodemarchief. Bijgevolg werd archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem geadviseerd. Op basis van de resultaten van het vooronderzoek kan dan een correcte inschatting gemaakt worden over de bewaringstoestand van de archeologische resten en de impact van de geplande werken hierop. Tenslotte kunnen er uitspraken gedaan worden over een mogelijk vervolgtraject.

Er werd een complexe verticale stratigrafie verwacht. Bijgevolg werd geopteerd voor een vooronderzoek met ingreep in de bodem door middel van 2 proefputten van 2m x 2m.

Figuur 6: Voorstel proefputten

2.1.5.2 Organisatie van de opgraving

Het archeologisch onderzoek werd uitgevoerd van 10 januari tot en met 11 januari 2024 door archeologen van de firma Ruben Willaert NV vertegenwoordigd door Bruno Polfliet (erkend archeoloog/projectleider), Elenora Vanbrabant (RTS/archeoloog) en Rune Van Caenegem (archeoloog).

De graafwerkzaamheden werden uitgevoerd door Demarez-Marreel bv uit Pittem. Dit met een kraan van 5-ton. De werkputten werden na het einde van het veldwerk machinaal gedicht.

De werkputten werden op het terrein uitgezet aan de hand van een *Robotical Total Station* (RTS). Iedere put werd vervolgens laagsgewijs aangelegd tot op het eerste archeologisch niveau. In functie van de stratigrafische opbouw werden in elke proefput twee profielwanden geregistreerd. Om een inzicht te krijgen in mogelijke diepere niveaus werden manuele boringen geplaatst.

Tijdens het laagsgewijs afgraven werd een metaaldetector ingezet.

De aangetroffen sporen werden voorzien van een spoornummer, gefotografeerd, ingemeten (met RTS) en beschreven. De dimensies en oriëntatie werden aangeduid met een noordpijl en schaalbalk. Waar vondsten werden aangetroffen, werden deze voorzien van een vondstenkaartje en op locatie ingemeten. De volgende informatie kan worden teruggevonden op een vondstenkaart:

- Projectcode: 2023J302
- Projectnaam: KRSM-24
- Werkputnummer
- Vlaknummer
- Spoornummer:
- Laagnummer
- Profielnummer
- Aard van de vondst
- Verzamelwijze
- Datum

Verder werden tijdens het inmeten hoogtematen (TAW) genomen van de aangetroffen archeologische sporen en vondsten.

Verwerking en rapportage zijn van start gegaan na het einde van het veldwerk. Tijdens deze verwerking zijn alle opgravingsdata geadministreerd en gedigitaliseerd. Het vondstmateriaal werd gewassen en bestudeerd. Indien nodig werden de vondsten gefotografeerd. De meetresultaten werden verwerkt tot een sporenplan. Datering en eventuele faseringen kunnen eveneens aan dit kaartbeeld worden toegevoegd. Op basis van deze gegevens werd getracht om een zo goed mogelijk antwoord te formuleren op de gestelde onderzoeksvragen.

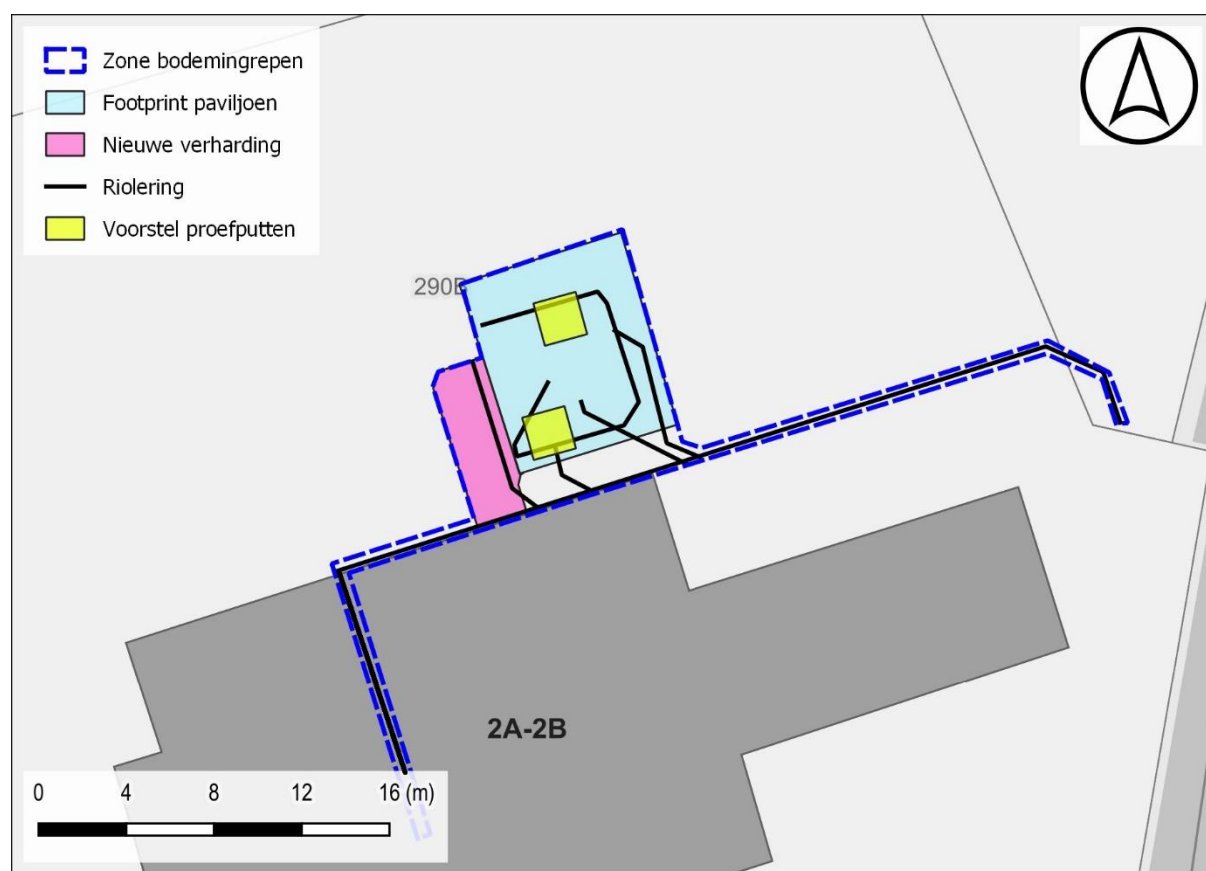
De vondsten worden tijdens deze verwerking bewaard in het depot van Ruben Willaert nv. Alle ingezamelde archeologische vondsten en data zijn, conform de overeenkomst tussen Ruben Willaert nv en de opdrachtgever, eigendom van de opdrachtgever.

2.1.5.3 Gebruikt materiaal

- Kraan 5-ton Kubota
- Trimble Robotical Station (RTS)
- Nikon COOLPIX AW120 (foto toestel)
- Getac-tablet (functioneert als digitaal fotoformulier)

2.1.5.4 Beschrijving en motivering van eventuele afwijkende methodiek en bijstellingen van de oorspronkelijke strategie

Tijdens het veldwerk werd niet afgeweken van de oorspronkelijke methodiek of strategie. Er werden 2 proefputten van 2m x 2m aangelegd op de voorziene locatie en verdiept tot op het eerste archeologische niveau.

Figuur 7: Voorstel proefputten

Figuur 8: Uitgevoerde proefputten

Figuur 9: Visualisatie proefputten

2.1.5.5 Motivatie van de selectie van de vondsten

Tijdens het archeologisch onderzoek werden in totaal 9 vondstnummers uitgeschreven. Het gaat hierbij om keramiek, aardewerk en metaal. Alle vondsten werden bestempeld als relevant en kunnen bijdragen tot datering en interpretatie van de aangetroffen sporen & lagen.

Alle aangetroffen vondsten werden ingezameld per vondstcategorie en voorzien van een vondstnummer. Hiervoor werden voorgedrukte kaartjes gebruikt voorzien van de projectcode 2023J302 en de interne opgravingscode KRSM-24 (Kruisem Sint-Machtutusk^{er}k 2024). Verder is er nog de volgende informatie aanwezig op het vondstenkaartje:

- Putnummer
- Vlaknummer
- Spoornummer
- Laagnummer
- Profiel
- Soort
- Verzamelwijze
- Datum

Deze vondsten werden tot slot ingemeten teneinde een exacte locatie te registreren.

2.1.5.6 Motivatie voor de selectie van de stalen

Tijdens het uitgevoerde onderzoek werden geen stalen ingezameld. Er werden geen sporen of lagen aangetroffen waarbij staalname tijdens dit vooronderzoek een meerwaarde zou kunnen betekenen.

2.1.5.7 Inbreng specialisten

/

2.1.5.8 Algemene wetenschappelijke advisering

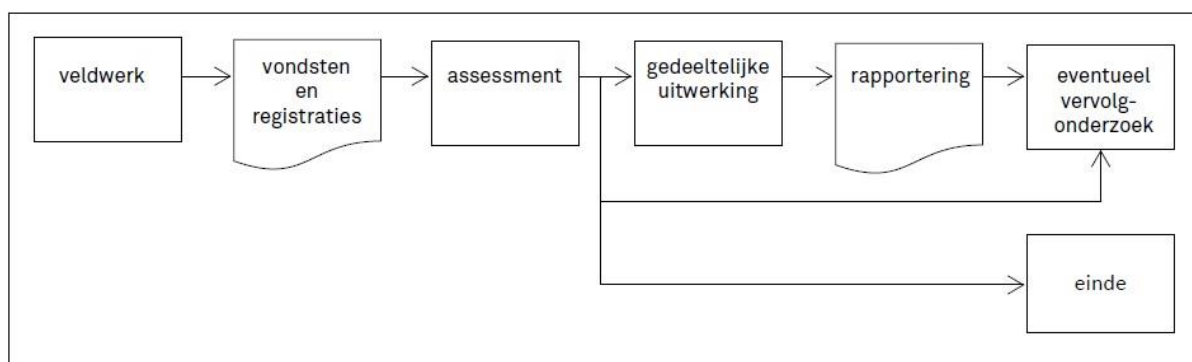
Nancy Lemay (erfgoedconsulent Agentschap Onroerend Erfgoed)
Janiek De Gryse (Ruben Willaert nv)

2.2 Assessmentrapport

2.2.1 Gehanteerde methoden, technieken en criteria

Voor het assessmentrapport werd gebruik gemaakt van ‘Assessment. Een handleiding voor elke archeoloog’, uitgegeven door het Agentschap Onroerend Erfgoed. Hierbij wordt gestreefd om een inschatting van het wetenschappelijk potentieel van de archeologische site te maken. Dit assessment moet een motivering bieden voor de gemaakte keuzes.

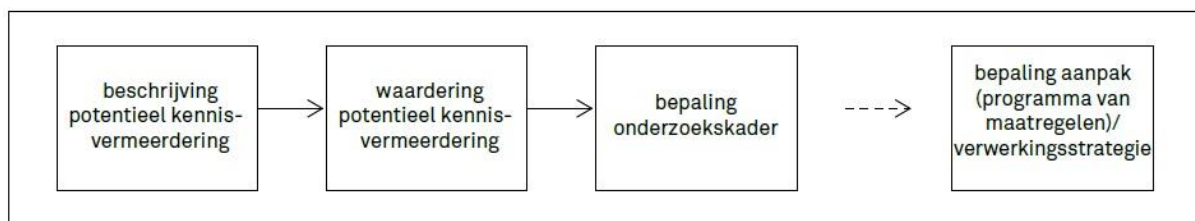
Het assessment vindt plaats tussen het veldwerk en de rapportering. Het assessment kan echter reeds beginnen tijdens de uitvoering van het veldwerk. Het gebeurt wel voorafgaand aan het opmaken van het eindverslag, en de verwerking die daartoe leidt, omdat het assessment bepaalt welke verwerking binnen het project noodzakelijk is en wat er in de rapportering zal terecht komen. Dit assessment wordt neergeschreven in het assessmentrapport, dat deel uitmaakt van het eindverslag.

Figuur 10: Positie van het assessment

De eerder geformuleerde onderzoeksvragen binnen het archeologisch project vormen het vertrekpunt voor het assessment (hierbij moet er wel worden rekening gehouden met de mogelijkheid dat deze eerder geformuleerde vragen gewijzigd kunnen worden). Het assessment heeft als hoofddoel aan te geven wat voor soort onderzoek er verder nog kan gebeuren. Het is eveneens mogelijk dat er een aantal onderzoeksvragen werden geformuleerd waarop geen antwoord kan geformuleerd worden binnen het huidige onderzoekskader, maar eventueel wel in een ander, toekomstig kader. Op basis van deze informatie wordt de uiteindelijke onderzoeks aanpak binnen het archeologisch project bepaald.

Het uiteindelijke assessment bestaat uit 4 onderdelen:

Figuur 11: Opeenvolgende stappen van het assessment

2.2.2 Assessment

Zoals eerder aangegeven vormen de geformuleerde onderzoeksvragen het vertrekpunt voor het assessment. Het is hierbij goed mogelijk dat eerder geformuleerde vragen dienen bijgesteld te worden. Het assessment zal gebeuren op 3 verschillende niveaus:¹

- Niveau van de vondsten en stalen in relatie met de sporen
- Niveau van de archeologische structuren
- Niveau van de archeologische site als geheel

Bij een opgraving verdeelt het assessment het onderzoek van vondsten, stalen en sporen in drie categorieën:

- Onderzoek dat niet nuttig of noodzakelijk is om te antwoorden op de binnen het project gestelde onderzoeksvragen, noch op de onderzoeksvragen buiten het kader van de rapportering;
- Onderzoek dat noodzakelijk is in functie van het beantwoorden van de binnen het project gestelde onderzoeksvragen,
- Onderzoek dat nuttig is voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen buiten het kader van de rapportering.

Om te kunnen antwoorden op de binnen het project gestelde onderzoeksvragen, is een strategie nodig. Deze vertrekt van de inschattingen van het wetenschappelijk potentieel, voor elk deel van het archeologisch ensemble, en geeft een prioriteitenlijst. Hierbij zijn twee vragen cruciaal:²

- Welke te winnen informatie is het belangrijkste voor het onderzoeksproject?
- Welke onderzoeken dienen eerst te gebeuren?

2.2.2.1 Assessment van de vondsten

Alle vondsten worden bestempeld als relevant en kunnen bijdragen tot datering en interpretatie van de aangetroffen sporen & lagen.

2.2.2.2 Assessment van de stalen

Tijdens het uitgevoerde onderzoek werden geen stalen ingezameld. Er werden geen sporen of lagen aangetroffen waarbij staalname een meerwaarde zou kunnen betekenen.

2.2.2.3 Conservatie-assessment

Er zijn geen vondsten die in aanmerking komen voor conservatie. De vondsten worden gedateerd in de 19^e-20^e eeuw en kunnen beschouwd worden als massaproductie. Kosten-baten gewijs is conservatie niet verantwoord. Het vondstmateriaal werd gereinigd en verpakt volgens de regels van de kunst, ten einde de reeds aanwezige verwerking tot een minimum te beperken.³

¹ Ervynck, Debruyne en Ribbens 2015: 13-14.

² Ervynck, Debruyne en Ribbens 2015: 16-18

³ Cools A., 2009, *Inpakken: een kunst. Het verpakken van archeologische vondsten*, Brussel.

2.2.2.4 Assessment van de sporen, spoorcombinaties en archeologische structuren

Tijdens het vooronderzoek te Kruisem Sint-Machutuskerk werden 12 sporen geregistreerd die kunnen bijdragen tot de beantwoording van de onderzoeksvragen. Het gaat hierbij om zowel inhumaties als een kerkhofpakket.

Spoornummer	Definitie	Put
1	Kerkhofpakket	1
2	Inhumatie	1
3	Inhumatie	1
4	Inhumatie	1
5	Inhumatie	1
6	Inhumatie	1
7	Inhumatie	1
8	Inhumatie	1
9	Inhumatie	2
10	Inhumatie	2
11	Kerkhofpakket	2
12	Inhumatie	2

Tabel 2: Overzicht van de archeologische sporen.

2.2.2.5 Assessment van de archeologische site

Op basis van de toelatingsaanvraag in functie van wetenschappelijke vraagstelling kan het historisch en archeologisch belang van de site worden aangetoond. Op basis van historisch onderzoek en kaartmateriaal kan geconcludeerd worden dat de huidige kerk is ingericht in de periode 1784-1789. Op dezelfde plaats was voordien een oudere kerk aanwezig die vermoedelijk gebouwd werd rond ca. 1200. Door gebrek aan betrouwbare cartografische bronnen is deze kerk niet eenduidig te lokaliseren. Vermoed kan worden dat de geplande bodemingrepen zullen interfereren met restanten van deze oudere kerk of omliggend kerkhof. Op basis van een archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem kon het archeologisch potentieel gestaafd worden. Het uitgevoerde archeologisch vooronderzoek toont aan dat de vermoedelijke voorloper van de huidige kerk en een pré-19e eeuwse kerkhof niet aanwezig zijn ter hoogte van het projectgebied. Het projectgebied is echter een kleine snede uit de totale beschermde site van de Sint-Machutuskerk. M.a.w. wil dit niet zeggen dat er geen voorloper van de kerk en/of een ouder kerkhof aanwezig zijn buiten het projectgebied.

2.2.3 Potentieel voor wetenschappelijk onderzoek, aard en waardering

Tijdens het onderzoek werden geen stalen ingezameld voor natuurwetenschappelijk onderzoek. De gestelde onderzoeksvragen kunnen beantwoord worden zonder verder natuurwetenschappelijk onderzoek.

2.2.4 Strategie voor het uit te voeren onderzoek met bijhorende kaders

2.2.4.1 Strategie voor verwerking

Na het beëindigen van het veldwerk werd gestart met de verwerking. Tijdens deze basisuitwerking werden alle opgravingsdata geadministreerd en gedigitaliseerd.

Het gerecupereerde vondstmateriaal werd gewassen, gedetermineerd en gefotografeerd.

Alle foto's werden in een database verwerkt.

De verschillende meetresultaten werden verwerkt tot een sporenplan, waarbij eventuele dateringen en fasering werden toegevoegd.

De verschillende sporen en profielen werden bestudeerd en uitgewerkt.

Met al deze gegevens werd tot slot getracht om de onderzoeksvragen naar best vermogen te beantwoorden.

De vondsten worden voorlopig bewaard in het depot van Ruben Willaert nv te Brugge. Alle ingezamelde archeologische vondsten en data zijn, conform de overeenkomst tussen Ruben Willaert nv en de opdrachtgever, eigendom van de opdrachtgever. Deze laatste zal instaan voor het beheer van het archeologisch ensemble volgens artikel 5.2.1. van het Onroerenderfgoeddecreet.

2.2.4.2 Conservatiestrategie

Zoals eerder aangegeven zijn er geen vondsten die in aanmerking komen voor conservatie.

2.2.4.3 Onderzoeksvragen

In het eindverslag dienen minstens de volgende onderzoeksvragen beantwoord te worden:

- Wat is de aard, omvang, datering en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?
- Wat is de relatie tussen het bestaand gebouw en het aanwezig archeologisch erfgoed?
- Zijn er restanten van een oudere kerkfase aangetroffen?
- Levert het vondstmateriaal nieuwe inzichten t.o.v. de bestaande kennis, inzake ontstaans- en bebouwingsgeschiedenis van de site, eventueel ook over de materiële cultuur?
- Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?
- Zijn er menselijke begravingen aanwezig? Vanaf welke diepte komen deze voor?

2.3 Interpretatie van het onderzochte gebied

2.3.1 Beschrijving van het onderzochte gebied⁴

2.3.1.1 Ruimtelijke situering

Het projectgebied is gelegen ten noorden van de Sint-Machutuskerk te Wannegem, deelgemeente van Kruisem, in de provincie Oost-Vlaanderen. Deze locatie situeert zich ter hoogte van het kerkhof rondom de Sint-Machutuskerk.

Figuur 12: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, meest recent

2.3.1.2 Historische situering

Wannegem is volgens de literatuur als parochie reeds gekend voor 1200. Van de oude kerk die is gesloopt in 1783 is behalve de vermelding van kerkrekeningen, weinig gekend. De huidige kerk is gebouwd tussen 1784 en 1789 met financiële steun van baron Baut de Rasmon, gelijktijdig met het Kasteel van Wannegem.

2.3.1.2.1 Historisch kaartmateriaal

De oude kerk is weergegeven op de kaarten van Villaret (1745-1748) en Ferraris (1771-1777). Op de Ferrariskaart is te zien dat de kerk een andere footprint heeft dan de huidige kerk. Rondom de kerk is een kerkhof weergegeven. Op de 19^e-eeuwse cartografische bronnen is de huidige kerk te zien. De Vandermaelenkaart geeft rond de kerk een kerkhof weer.

⁴ Zie aanvraag toelating wetenschappelijke vraagstelling.

Figuur 13: Villaretkaart 1745-1748.

Figuur 14: Ferrariskaart, 1771-1777

Figuur 15: Projectgebied weergegeven op de Atlas der Buurtwegen, ca. 1840

Figuur 16: Projectgebied weergegeven op de Vandermaelenkaart, ca. 1846-1854

2.3.2 Voorlopige beschrijving van de archeologische site op basis van het sporen- en vondstenbestand

2.3.2.1 Analyse van de opbouw van de archeologische site

Tijdens het archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem werden sporen aangetroffen die in verband kunnen gebracht worden met een oudere kerkhoffase. Vondsten waren schaars maar voldoende om de kerkhoffase te situeren in de 2^e helft 19^e eeuw. Daarnaast werd op hetzelfde niveau een 20^e-eeuwse begraafing aangetroffen.

2.3.2.2 Analyse van archeologische structuren, spoorcategorieën, spoorcombinaties en individuele sporen

Tijdens het vooronderzoek te Kruisem Sint-Machutuskerk werden 12 sporen geregistreerd die kunnen bijdragen tot de beantwoording van de onderzoeksvragen. Het gaat hierbij om zowel inhumaties als een kerkhofpakket.

Hieronder worden de aangetroffen sporen besproken per proefput:

2.3.2.2.1 *Proefput 1*

Proefput 1 (2m x 2m) is de meest zuidelijke proefput gesitueerd op 2m van de noordelijke kerkmuur.

Bij het laagsgewijs verdiepen werd systematisch metaaldetectie uitgevoerd. Tot op een diepte van ca.100cm werd een heterogeen kerkhofpakket (S1) aangetroffen welke goed was geruimd. Metaaldetectie leverde een knoop en kistbeslag (VNR 1 & 4) op te dateren in de 19^e eeuw. Verder werden fragmenten leisteen aangetroffen welke te koppelen zijn aan de dakbedekking van de kerk. Bij herstellingen van het dak kwamen deze op het kerkhof terecht.

Ter hoogte van put 1 werden 2 profielen geplaatst. Profiel 1 aan de zuidzijde en profiel 2 aan de westzijde. In deze profielen kon één heterogeen kerkhofpakket worden vastgesteld met mogelijk een vage aflijning van een grafkuil in profiel 1.

KRSM-24 | 2023J302 | Proefput 1 | Profiel 1

Figuur 17: Profiel 1

KRSM-24 | 2023J302 | Proefput 1 | Profiel 2

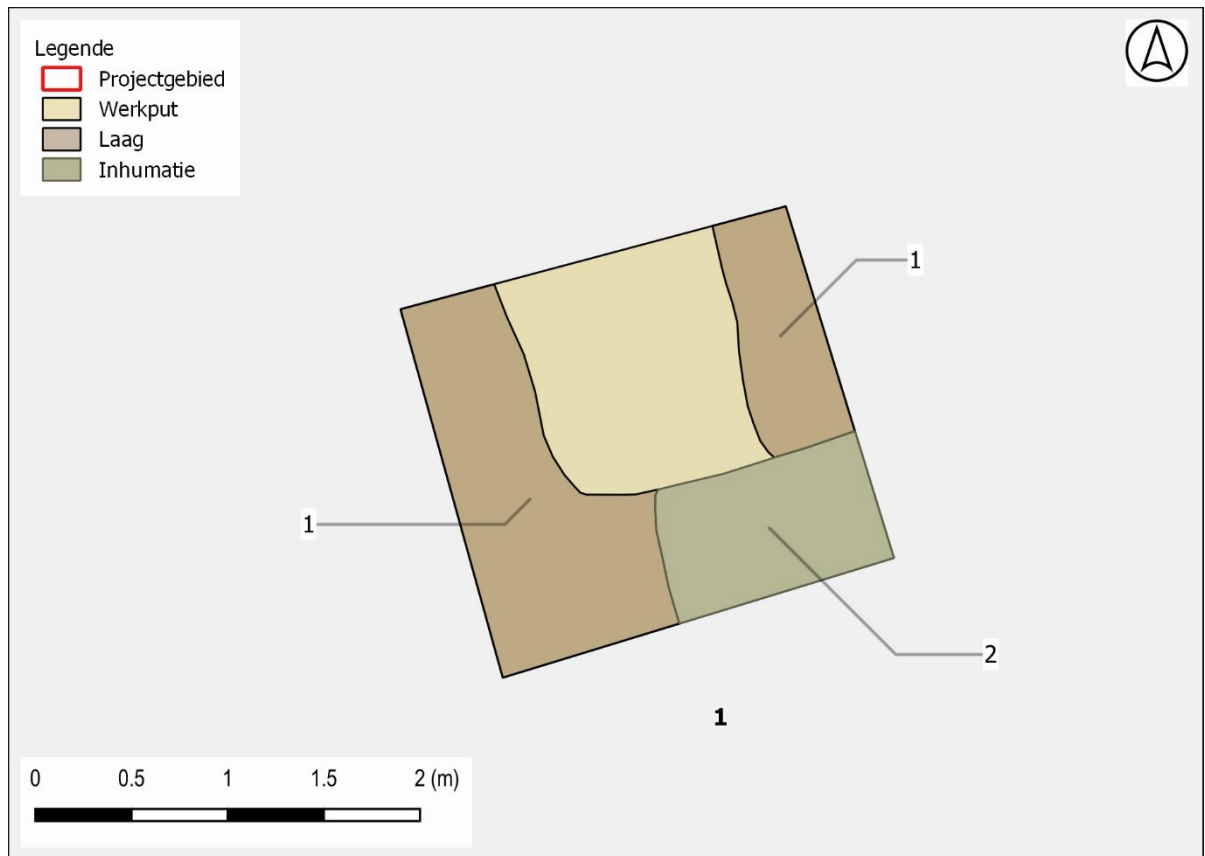
Figuur 18: Profiel 2

Op ca. 100cm onder het maaiveld (52.28m TAW) werd een inhumatie (S2) aangetroffen. Verder kwam centraal in de put moederbodem aan het licht. In het kerkhofpakket (S1) aan de westzijde van de put werden aan de hand van metaaldetectie 3 fragmenten kistbeslag (VNR 4) gerecupereerd. Deze zijn te dateren in de 2^e helft 19^e eeuw.

KRSM-24 | 2023J302 | Proefput 1 | Vlak 1

Figuur 19: Overzichtsfoto proefput 1, vlak 1

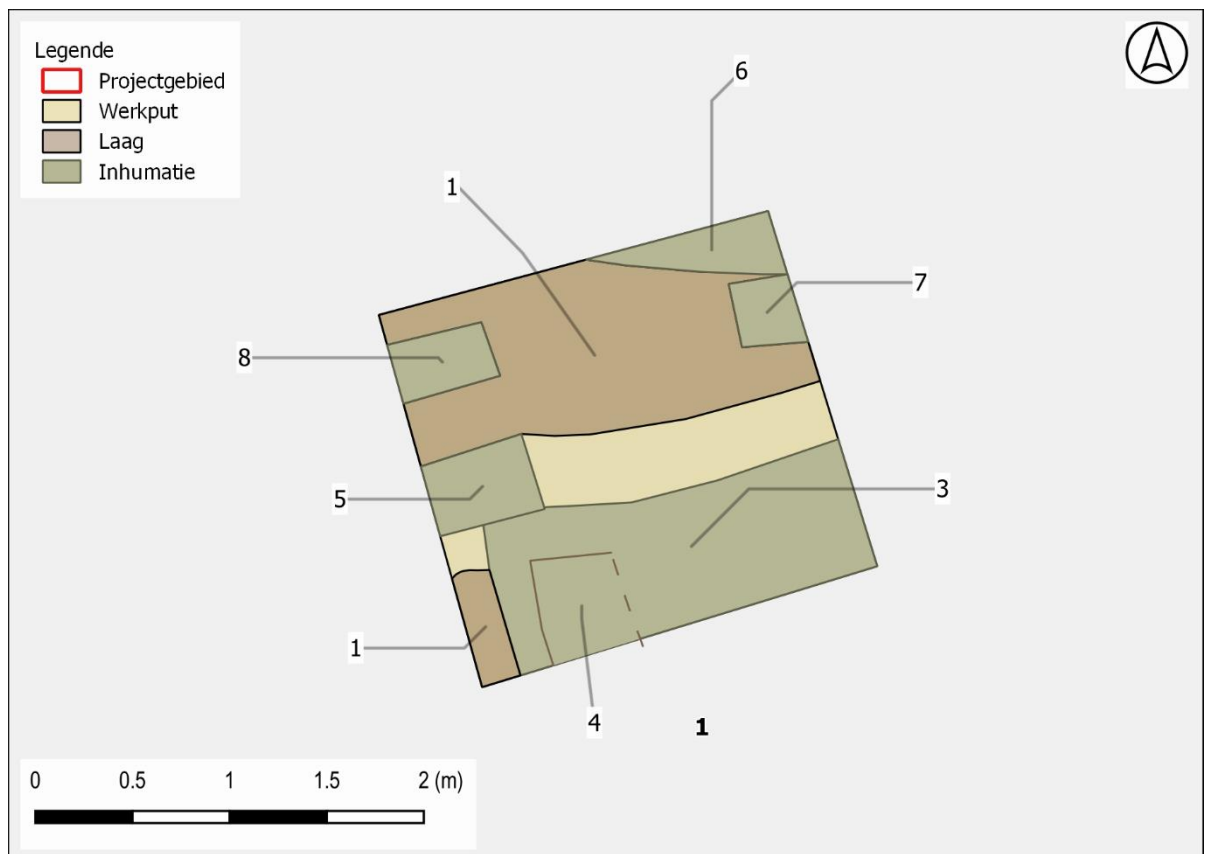
Figuur 20: Thematische kaart proefput 1, vlak 1

Rondom het individu in S2 werd vervolgens lichtjes verdiept (vlak 2) waardoor in het kerkhofpakket nog 7 inhumaties (S3, S4, S5, S6, S7 & S8) aan het licht kwamen. Alle inhumaties liggen evenwijdig met de kerkmuur in een WZW-ONO oriëntatie.

KRSM-24 | 2023J302 | Proefput 1 | Vlak 2

Figuur 21: Overzichtsfoto proefput 1, vlak 2

Figuur 22: Thematische kaart proefput 1, vlak 2

S3 (52,27m TAW) & S4 (52,16m TAW) werden aangetroffen direct onder S2. S3 kan geïnterpreteerd worden als kerkhofpakket met de resten van minstens 3 individuen. In S3 werd eveneens kisthout en een wandscherf industrieel witgoed⁵ aangetroffen. Verder werd een Christusbeeld (VNR 5) aangetroffen welke oorspronkelijk was bevestigd op een kistdeksel. Deze is te dateren in de 2^e helft 19^e eeuw. S4 komt overeen met een kistaflijning. S2, S3 & S4 wijzen op enige fasering al lijkt deze zeer beperkt in tijd. Vermoedelijk betreft het een graf waarbij aanverwanten boven elkaar werden begraven.

S5 (52,13m TAW) werd aangetroffen aan de westzijde van put 1. Het betreft een inhumatie met duidelijke kistaflijning. In de kistvulling kon een fragment van een keramieken pijpensteeltje (VNR 2) worden gerecupereerd. Deze kon op basis van de inscriptie '*DE BEVERE COURTRAI*' gedateerd worden tussen 1800 en 1945.

S6 (52,18m TAW) komt voor in de noordoostelijke hoek van put 1. Het betreft een inhumatie met duidelijke kistaflijning en restanten kisthout. In de kistvulling werd een Christusbeeld (VNR 3) aangetroffen welke oorspronkelijk was bevestigd op het kistdeksel. Deze is te dateren in de 2^e helft 19^e eeuw.

S7 (52,21m TAW) werd aangetroffen aan de oostzijde van put 1. Het betreft een inhumatie met duidelijke kistaflijning.

S8 (52,02m TAW) werd aangetroffen aan de westzijde van put 1. Het betreft een inhumatie met duidelijke kistaflijning.

Zoals eerder aangehaald was centraal reeds moederbodem zichtbaar. Ter hoogte van het kerkhofpakket en de grafkuilen werd manueel geboord tot op de moederbodem om zo een inzicht te krijgen in de eventuele onderliggende niveaus. De moederbodem werd ca. 30cm dieper bereikt.

2.3.2.2.2 Proefput 2

Proefput 2 (2m x 2m) situeert zich 3m ten noordoosten van proefput 1.

Bij het laagsgewijs verdiepen werd systematisch metaaldetectie uitgevoerd. Tot op een diepte van ca. 90cm werd een heterogeen kerkhofpakket (S11) aangetroffen welke goed was geruimd. Metaaldetectie leverde kistbeslag (VNR 7) op te dateren in de 2^e helft 19^e eeuw. Verder werd een randfragment industrieel witgoed⁶ (VNR 9) aangetroffen.

Ter hoogte van put 2 werden 3 profielen geplaatst. Profiel 3 aan de oostzijde, profiel 4 aan de noordzijde en profiel 5 aan de westzijde. In profielen 4 & 5 kon net zoals in put 1 een heterogeen kerkhofpakket worden vastgesteld met mogelijk een vage aflijning van een grafkuil in profiel 5.

⁵ Komt voor vanaf 1790.

⁶ Komt voor vanaf 1790.

KRSM-24 | 2023J302 | Proefput 2 | Profiel 4

Figuur 23: Profiel 4

KRSM-24 | 2023J302 | Proefput 2 | Profiel 5

Figuur 24: Profiel 5

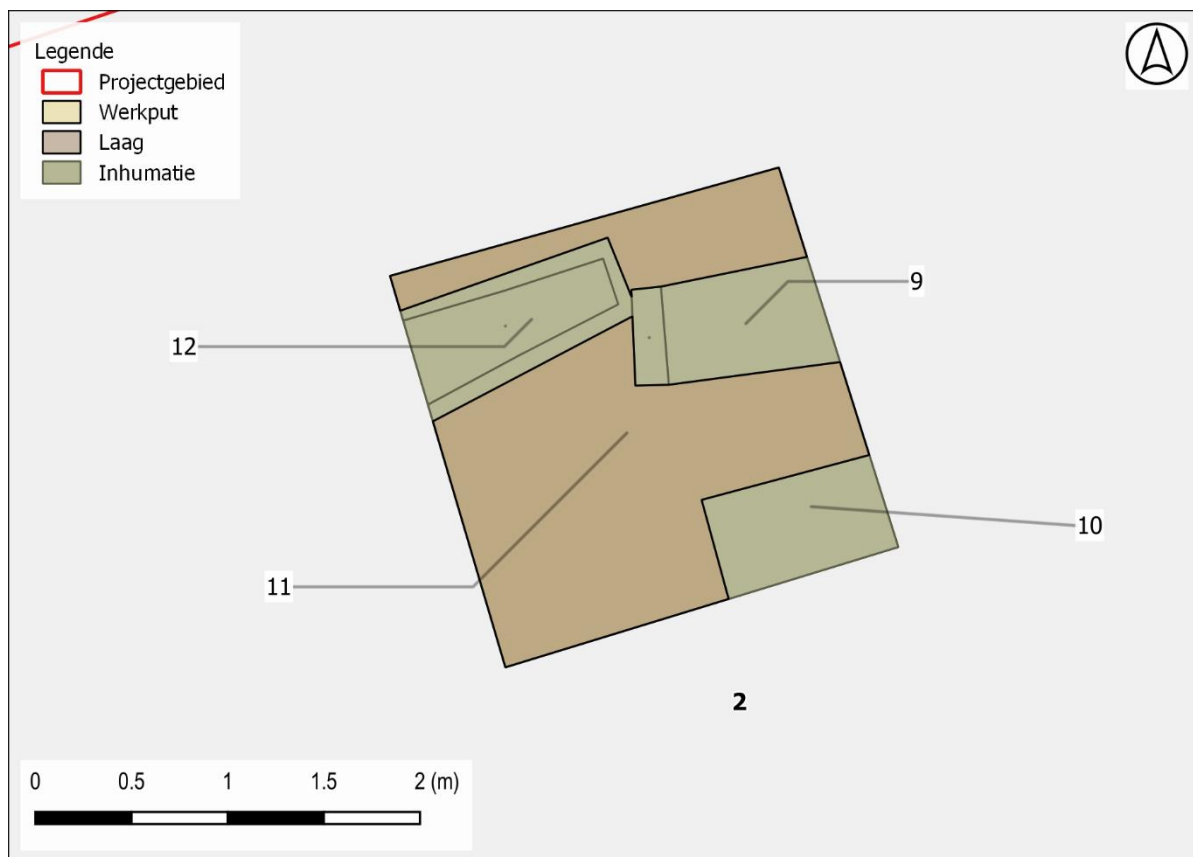
PR3 toont daarentegen een ander beeld. Hier zien we een kerkhofpakket tot 60cm diep met daaronder moederbodem. Verder zijn duidelijk 2 insnijdingen van grafkuilen (S9 & S10) zichtbaar. Deze vertrekken direct onder het maaiveld tot in de moederbodem. De grafkuilen tonen geen oversnijdingen met andere woorden zijn de aangetroffen begravingen ook de laatste. Ondanks deze begravingen gelijktijdig lijken, wordt S9 in de 2^e helft 19^e eeuw geplaatst en S10 in de 2^e helft 20^e eeuw. Vermoedelijk waren de 19^e-eeuwse graven dus bovengronds zichtbaar tot in het begin van de 2^e helft 20^e eeuw.

KRSM-24 | 2023J302 | Proefput 2 | Profiel 3

Figuur 25: Profiel 3

Op ca. 90cm onder het maaiveld werden 3 inhumaties (S9, S10 & S11) aangetroffen. Deze liggen allen evenwijdig met de kerkmuur in een WZW-ONO oriëntatie.

Figuur 26: Thematische kaart proefput 2

KRSM-24 | 2023J302 | Proefput 2 | Vlak 1

Figuur 27: Overzichtsfoto proefput 2

S9 (52.42m TAW) werd aangetroffen aan de oostzijde van put 2. Het betreft een inhumatie met duidelijke kistaflijning en Christusbeeld. Het betreft opnieuw een beeld afkomstig van het kistdeksel te dateren in de 2^e helft 19^e eeuw. In de kistvulling werden verder 3 fragmenten kistbeslag (VNR 6) aangetroffen welke eveneens zijn te dateren in de 2^e helft 19^e eeuw.

S10 (52.41m TAW) komt naar voor in zuidoostelijke hoek van put 2. Het betreft een inhumatie met duidelijke kistaflijning. De aangetroffen tandprothese werd geproduceerd in de jaren '50 van de 20^e eeuw⁷. Dit individu is dus te dateren in de 2^e helft 20^e eeuw.

S12 (52.3m TAW) werd aangetroffen aan de westzijde van put 2. Het betreft een inhumatie met duidelijke aflijning van grafkuil en kist. In de kistvulling werden een Christusbeeld en kistbeslag (VNR 8) aangetroffen te dateren in de 2^e helft 19^e eeuw.

Tot slot werden in het kerkhofpakket en de grafkuilen manuele boringen geplaatst om zo een inzicht te krijgen in de eventuele onderliggende niveaus. De moederbodem werd ca. 40cm dieper bereikt.

⁷ Gedateerd door de het Verbond Vlaamse Tandartsen

2.3.3 Bespreking van de resultaten gekoppeld aan het uitgevoerde natuurwetenschappelijke onderzoek

Niet van toepassing.

2.3.4 Beschrijving van de vondsten die op basis van selectie bij het assessment verder onderzocht werden

2.3.4.1 Beschrijving en analyse van de vondstcategorieën

In totaal werden 9 vondstnummers uitgeschreven. Het leeuwendeel betreft metaalvondsten. Daarnaast werden een fragment aardewerk en een fragment keramiek ingezameld.

Het assessment van de vondsten toont aan dat alle aangetroffen vondsten een meerwaarde betekenen voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen.

2.3.4.2 Beschrijving van de typologische, chronologische en ruimtelijke indeling van de vondsten

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de verschillende aantallen per materiaalcategorie.

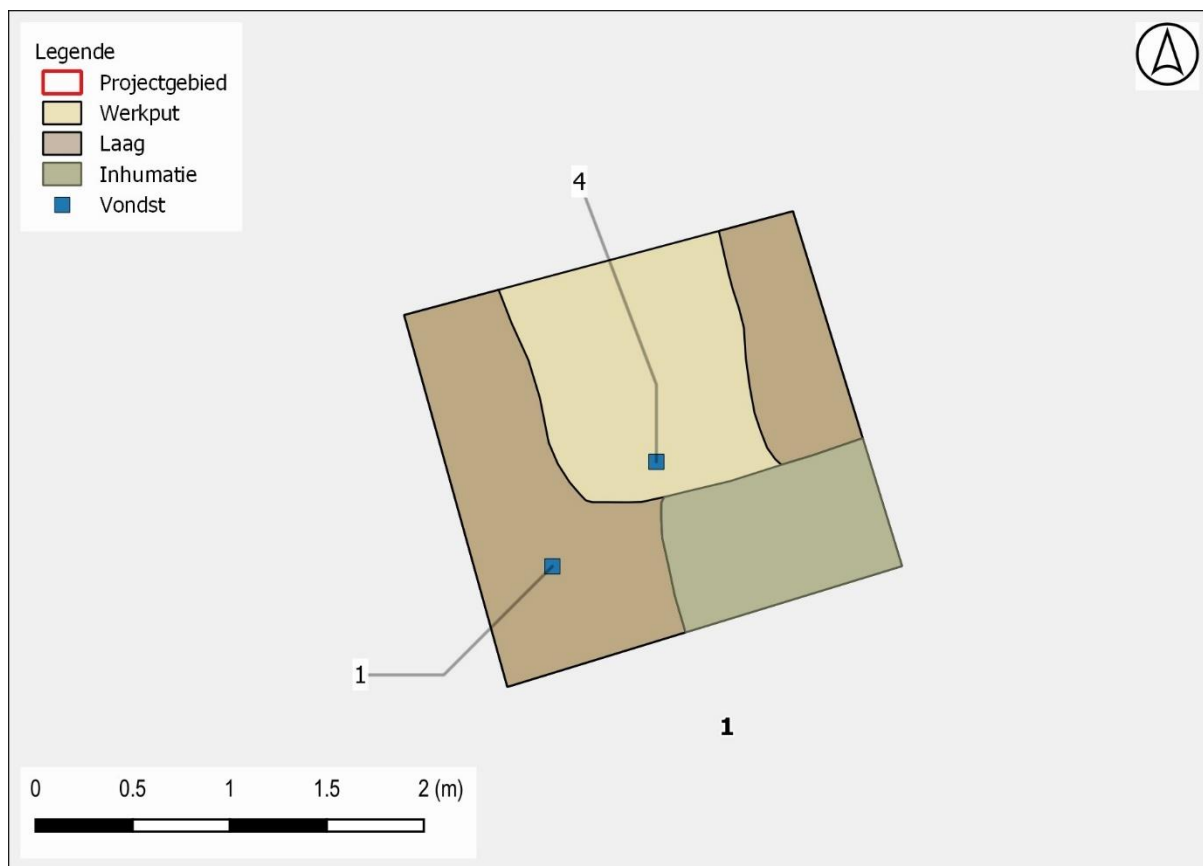
Code	Categorie	Aantal
AW	Aardewerk	1
KER	Keramiek	1
MXX	Metaal	7

Tabel 3: Overzicht van de verschillende vondstcategorieën.

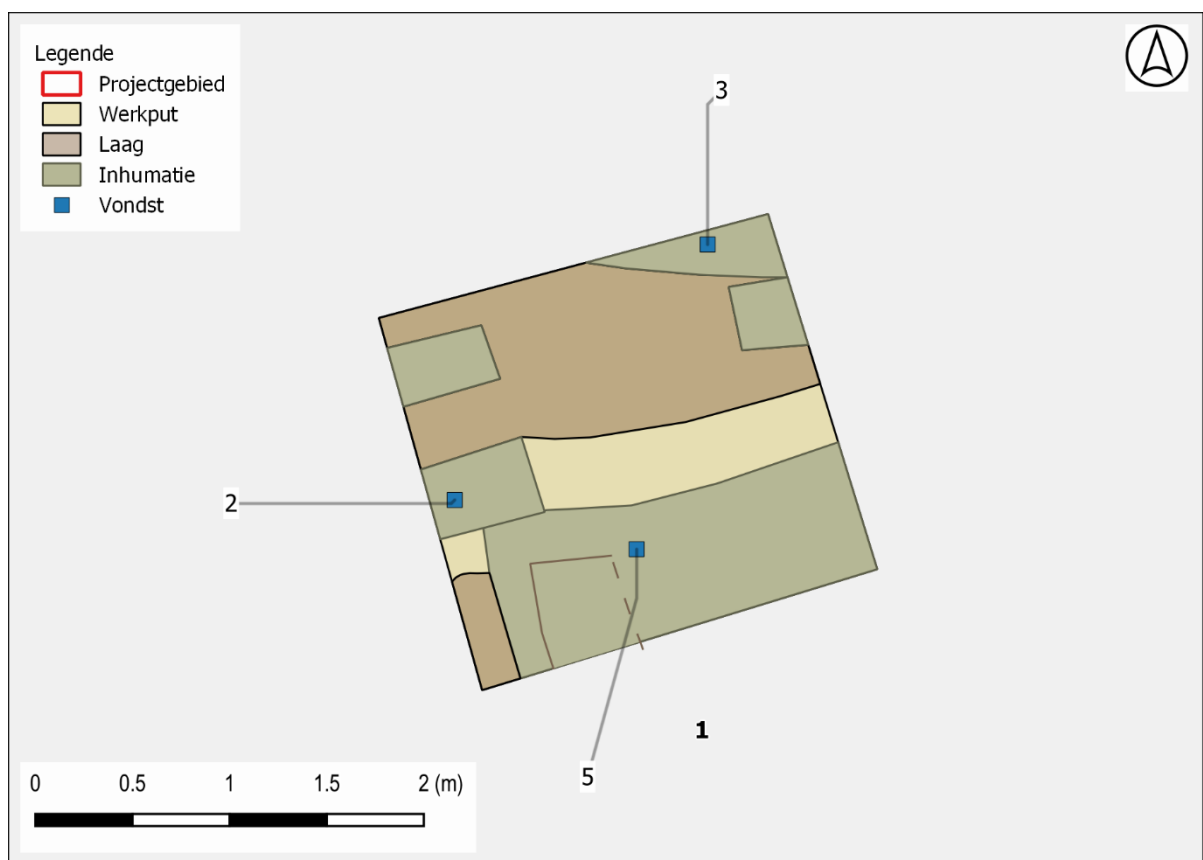
Een meer gedetailleerd overzicht:

VNR	Put	Vlak	Spoor	Categorie	Artefact	Datering
1	1	1	1	MXX	Kistbeslag	2 ^e helft 19 ^e eeuw
2	1	2	5	KER	Pijp	1800-1945
3	1	2	6	MXX	Christusbeeld	2 ^e helft 19 ^e eeuw
4	1	1	1	MXX	Kistbeslag / knoop	2 ^e helft 19 ^e eeuw
5	1	2	3	MXX	Christusbeeld	2 ^e helft 19 ^e eeuw
6	2	1	9	MXX	Kistbeslag	2 ^e helft 19 ^e eeuw
7	2	1	11	MXX	Kistbeslag	2 ^e helft 19 ^e eeuw
8	2	1	12	MXX	Christusbeeld / kistbeslag	2 ^e helft 19 ^e eeuw
9	2	1	11	AW	Bord	19 ^e -20 ^e eeuw

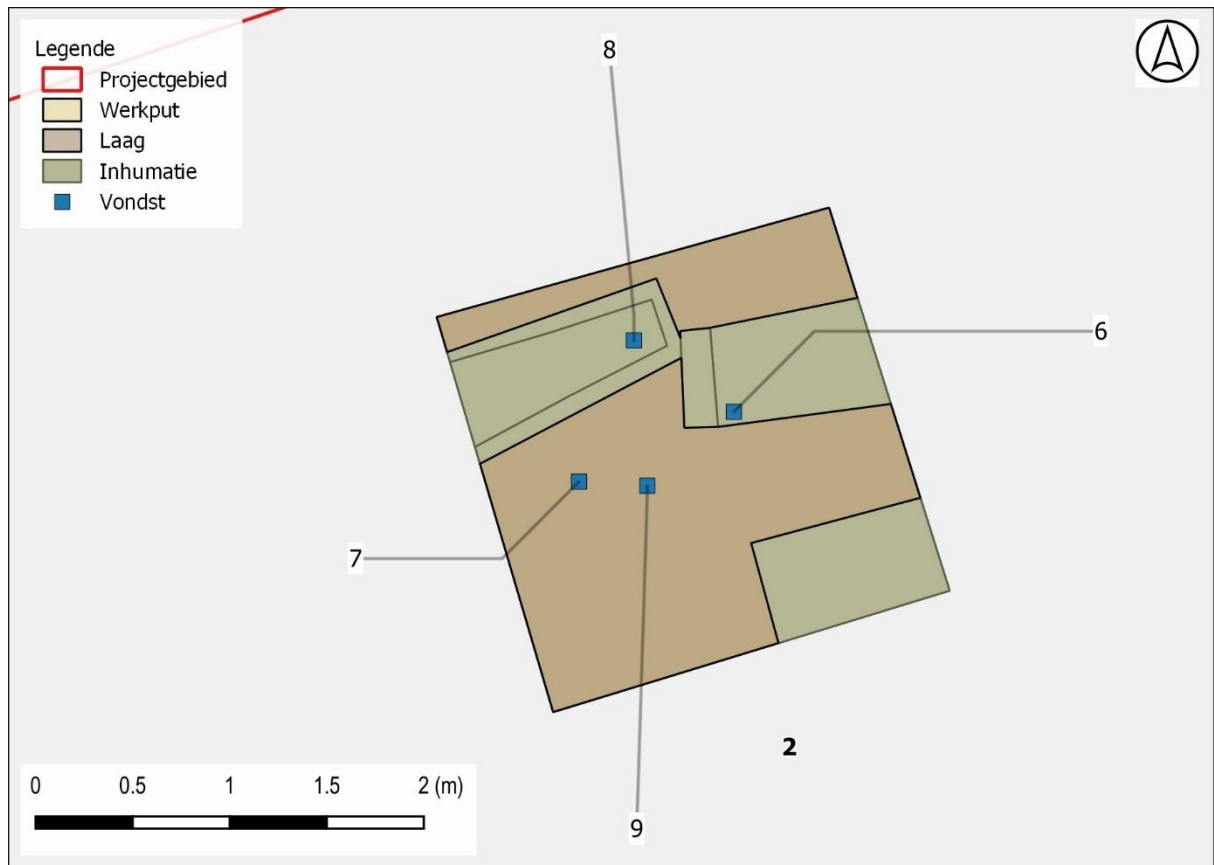
Tabel 4: Overzicht van de verschillende vondsten.

Figuur 28: Vondstlocaties proefput 1 vlak 1

Figuur 29: Vondstlocaties proefput 1 vlak 2

Figuur 30: Vondstlocaties proefput 2

Hieronder worden de vondsten per categorie besproken:

2.3.4.2.1 Aardewerk

VNR 9

In het kerkhofpakket van proefput 2 werd een randfragment van een bord in industrieel witgoed⁸ aangetroffen. Het bord was intern voorzien van handgeschilderd blauwe decoratie in boerenstijl. Dit aardewerk is te dateren in de 19^e-20^e eeuw.

Figuur 31: VNR 9

⁸ Bartels M et al. 1999, p.250

2.3.4.2.2 Keramiek

VNR 2

Uit S5 kon een fragment van een keramieken pijpensteeltje worden gerecupereerd. Deze kon op basis van de inscriptie '*DE BEVERE COURTRAI*' gedateerd worden tussen 1800 en 1945.⁹

Figuur 32: VNR 2

2.3.4.2.3 Metaal

Verspreid over het projectgebied werden verschillende metaalvondsten gerecupereerd. Allen zijn te koppelen aan kistbegraafingen. Enkele werden aangetroffen buiten context, namelijk in het kerhofpakket (VNR 1, 4 & 7). Deze vondsten betreffen kistbeslag en een knoop. De overige vondsten werden teruggevonden in de kistvulling zelf (VNR 3, 5, 6 & 8). Deze laatste bestaan uit kistbeslag en Christusbeelden.

2.3.4.2.3.1 Kistbeslag

Het kistbeslag bestaat enerzijds uit holle ronde en kegelvormige kistbekroningen (VNR 1, 4, 6 & 7). De bekroningen zijn gemaakt van ijzer met hierop een laagje zink. Intern is een nagel aanwezig. Rond de nagel zijn nog houtresten van de kist aanwezig. Gelijkaardige kistbekroningen werden aangetroffen in Kasterlee¹⁰, waar ze gedateerd worden in de 2^e helft 19^e eeuw.

Anderzijds werd een plat stuk kistbeslag met decoratie (VNR 8) aangetroffen. De decoratie bestaat uit golvende en vegetatieve versiering met centraal een kruis. Er zijn verder gaatjes aanwezig om het beslag met nageltjes op de kist te bevestigen. Vermoedelijk betreft dit een fragment van de bevestigingsplaat van een handvat van de kist.

2.3.4.2.3.2 Christusbeeld

In totaal werden de fragmenten van 3 Christusbeelden (VNR 3, 5 & 8) aangetroffen. Het betreft holle loden beeldjes van een gekruisigde Christus (zonder kruis). Christus wordt afgebeeld met een doornenkrans en een lendendoek. In zowel de handen als de voeten waren gaatjes aanwezig zodat het kruisbeeld vastgenageld kon worden aan het deksel. Gelijkaardige beelden werden aangetroffen in Kasterlee¹¹, Wijtschate¹², Kortrijk¹³ en Moorsel¹⁴. Deze worden allen gedateerd rond de 2^e helft 19^e eeuw.

⁹ [De Bevere Kortrijk - Kleipijpen en Pijpenkoppen verzameling www.claypipes.nl Clay pipes](http://www.claypipes.nl)

¹⁰ Van den Notelaer D. et.al. 2020

¹¹ Van den Notelaer D. et.al. 2020

¹² Van den Dorpel A. et. al. 2023

¹³ Bot B. & Pijpelinck A. 2018

¹⁴ Klinkenborg S. et al. 2010

2.3.4.2.3.3 Knoop

Tot slot werd een kleine ronde platte knoop uit koperlegering aangetroffen. Deze was voorzien van een lusvormig bevestigingssoogje. Deze is te dateren in de 19^e eeuw en is vermoedelijk afkomstig van de kledij van een begraven individu.

Figuur 33: Metaalvondsten

2.3.5 Datering en interpretatie van de archeologische site

2.3.5.1 Datering op basis van het sporen- en vondstenbestand

Op basis van de aangetroffen vondsten kunnen de kistbegrovingen overwegend gedateerd worden in de 2e helft 19e eeuw. Eén graf heeft echter een recentere datering, namelijk 2e helft 20e eeuw.

De WZW-ONO oriëntatie van de kistbegrovingen, evenwijdig met de kerkmuur wijst erop dat de huidige kerk reeds aanwezig was ten tijde van de begravingen. De huidige kerk werd gebouwd tussen 1784 en 1789.

2.3.5.2 Datering op basis van natuurwetenschappelijke dateringstechnieken

Niet van toepassing.

2.3.5.3 Datering op basis van historische bronnen

Er werd getracht archiefmateriaal van de parochie en het voormalig nevenliggend klooster van de zusters van 'Hospice de Notre Dame de Hal'(1866-1970) te bemachtigen, maar dit zonder resultaat. Deze kunnen eventueel info bevatten die kunnen bijdragen tot de aangetroffen begravingen.

2.3.5.4 Tafonomische opbouw en formatie van de archeologische site

De begravingen werden aangetroffen op ca. 90cm onder het maaiveld. Daarboven was een goed geruimd kerkhofpakket aanwezig en eronder moederbodem. Vermoedelijk betreffen de begravingen 1 niveau.

2.3.6 Synthese

2.3.6.1 Gemotiveerde interpretatie van de vondsten, vondstcategorieën, sporen, spoorcombinaties, spoorcategorieën, archeologische structuren, en activiteitenzones

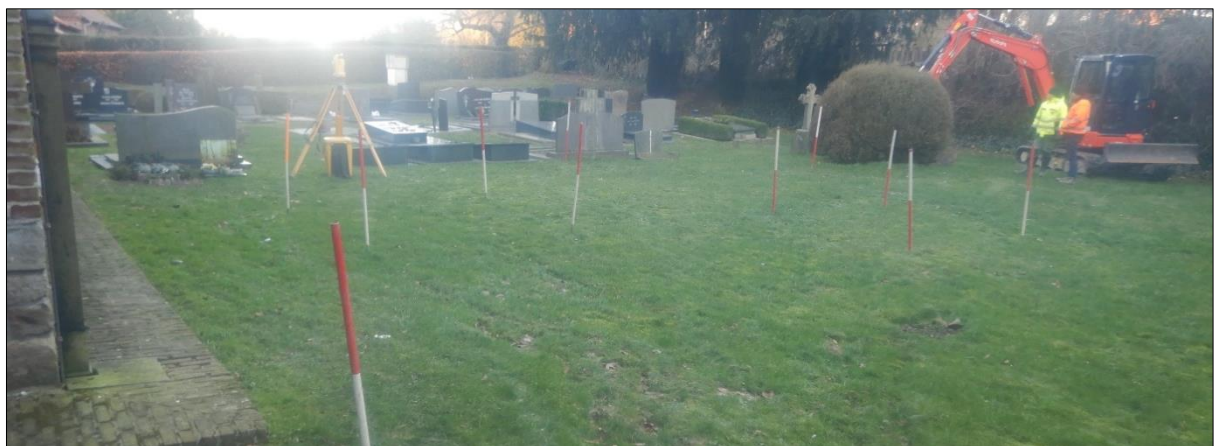
De proefputten tonen aan dat ter hoogte van het projectgebied kistbegrovingen aanwezig zijn. Op basis van de vondsten kunnen deze gedateerd worden in de 2^e helft 19^e eeuw. De begravingen hebben allen een WZW-ONO oriëntatie evenwijdig met de kerk. Het grondplan wijst op planmatige aanleg waarbij minstens 3 rijen kunnen worden waargenomen. S2, S3 & S4 wijzen op enige fasering al lijkt deze zeer beperkt in tijd. Vermoedelijk betreft het een graf waarbij aanverwanten boven elkaar werden begraven. Daarnaast werd één kistbegroving uit de 2e helft 20e eeuw aangetroffen. Op basis van profiel 3 kan aangenomen worden dat de 19e eeuwse graven bovengronds zichtbaar bleven tot in het begin van de 2e helft 20e eeuw. Uit boringen blijkt ten slotte dat onder de aangetroffen kistbegrovingen geen oudere niveaus aanwezig zijn.

Het projectgebied ligt binnen het kerkhof, maar lijkt reeds jaren zo goed als ongebruikt. Op de luchtfoto's (gaan terug tot jaren '70) zien we een gelijkaardig beeld. Ook lokale bewoners melden dat zeker sinds de jaren '70 hier niet zou begraven zijn.

Figuur 34: Projectgebied op de meest recente orthofoto.

Waarom is nu de vraag? Volgens lokale bewoners uit respect voor de laatste rustplaats van de zusters van het klooster net ten noorden van het kerkhof. Dit klooster heeft bestaan tussen 1866 en 1970. Er is net ten noordwesten van het projectgebied (binnen kerkhof) een afgebakende zone met kruis. Hier staat op laatste rustplaats voor de zusters van *'Hospice de Notre Dame de Hal'*.

Figuur 35: Zie kruis links van struik (kraan staat rechts)

Was deze zone vroeger groter? Wil dit zeggen dat de aangetroffen begravingen behoren tot de zusters? Feit is dat de versierde kisten wijzen op burgers met enige financiële slagkracht.

2.3.6.2 Confrontatie van de bevindingen met eerder uitgevoerd onderzoek

Op basis van de toelatingsaanvraag in functie van wetenschappelijke vraagstelling kan het historisch en archeologisch belang van de site worden aangetoond. Op basis van historisch onderzoek en kaartmateriaal kan geconcludeerd worden dat de huidige kerk is ingericht in de periode 1784-1789. Op dezelfde plaats was voordien een oudere kerk aanwezig die vermoedelijk gebouwd werd rond ca. 1200. Door gebrek aan betrouwbare cartografische bronnen is deze kerk niet eenduidig te lokaliseren. Vermoed kan worden dat de geplande bodemingrepen zullen interfereren met restanten van deze oudere kerk of omliggend kerkhof. Op basis van een archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem kon het archeologisch potentieel gestaafd worden. Het uitgevoerde archeologisch vooronderzoek toont aan dat de vermoedelijke voorloper van de huidige kerk en een pré-19e eeuwse kerkhof niet aanwezig zijn ter hoogte van het projectgebied.

2.3.6.3 Verwachtingen ten aanzien van nog niet opgegraven archeologisch erfgoed op het onderzochte terrein

Het projectgebied is echter een kleine snede uit de totale beschermde site van de Sint-Machutuskerk. M.a.w. wil dit niet zeggen dat er geen voorloper van de kerk en/of een ouder kerkhof aanwezig zijn buiten het projectgebied. Zo moeten ook de geplande ingrepen binnen de kerk archeologisch opgevolgd worden.

2.3.6.4 Besluit

Op het kerkhof van de Sint-Machutuskerk werd een archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem uitgevoerd, dit in functie van een wetenschappelijke vraagstelling met als doel na te gaan of de geplande werken archeologische restanten zullen verstoren. Er werd een complexe verticale stratigrafie verwacht en bijgevolg gekozen voor 2 proefputten. Dit leverde een kerkhoffase op met kistbegravingen te dateren tussen de 2^e helft 19^e eeuw en de 2^e helft 20^e eeuw.

2.3.6.5 Belang en betekenis van de archeologische site binnen de bestaande kennis

In het algemeen kan een 19^e-eeuws kerkhof bijdragen tot de kennis over de 19^e-eeuwse populatie op voorwaarde dat een representatief aantal begravingen wordt onderzocht en dit over het gehele kerkhofareaal. Verder onderzoek op dit projectgebied kan niet aan deze voorwaarden voldoen wegens te beperkte oppervlakte van de geplande ingrepen. Bovendien baart de vondst van een kistbegraving uit de 2^e helft 20^e eeuw zorgen. Zowel om ethische als hygiënische redenen is het niet verantwoord hier vervolgonderzoek uit te voeren.

Deze redenering wordt ondersteund door de resultaten van gelijkaardige vervolgonderzoeken in Kasterlee¹⁵, Wijtschate¹⁶, Kortrijk¹⁷ en Aarsele¹⁸ waaruit blijkt de kosten-baten enerzijds en de ethisch / hygiënische omstandigheden anderzijds niet opwegen tegen de kenniswinst.

2.3.6.6 Zones waar geen archeologisch erfgoed aanwezig is.

In beide proefputten konden kistbegravingen worden teruggevonden, bijgevolg kunnen geen zones zonder archeologisch erfgoed worden afgebakend.

¹⁵ Van den Notelaer D. et.al. 2020

¹⁶ Van den Dorpel A. et. al. 2023

¹⁷ Bot B. & Pijpelinck A. 2018

¹⁸ Terryn B. & Massagé L. 2018

2.3.7 Beantwoording van de onderzoeksvragen

Wat is de aard, omvang, datering en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
Het archeologisch ensemble bestaat uit één niveau kistbegraafingen te dateren in de 2e helft 19e eeuw. Hiertussen komt ook een kistbegrafening uit de 2e helft 20e eeuw naar voor. In beide proefputten werden in totaal 11 kistbegraafingen aangesneden. De begraafingen hebben allen een WZW-ONO oriëntatie evenwijdig met de kerk. Het grondplan wijst op planmatige aanleg waarbij minstens 3 rijen kunnen worden waargenomen. De 19e-eeuwse skeletten zijn matig bewaard. Het 20e-eeuwse skeletmateriaal is goed bewaard.

Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?
Het archeologisch ensemble bestaat uit één niveau kistbegraafingen te dateren in de 2e helft 19e eeuw. S2, S3 & S4 wijzen op enige fasering al lijkt deze zeer beperkt in tijd. Vermoedelijk betreft het een graf waarbij aanverwanten boven elkaar werden begraven. Daarnaast werd één kistbegrafening uit de 2e helft 20e eeuw aangetroffen. Op basis van profiel 3 kan aangenomen worden dat de 19e eeuwse graven bovengronds zichtbaar bleven tot in het begin van de 2e helft 20e eeuw.

Wat is de relatie tussen het bestaand gebouw en het aanwezig archeologisch erfgoed?
De aangetroffen begraafingen maken deel uit van het kerkhof aangelegd rond de Sint-Machutuskerk. De WZW-ONO oriëntatie van de kistbegraafingen, evenwijdig met de kerkmuur wijst erop dat de huidige kerk reeds aanwezig was ten tijde van de begraafingen.

Zijn er restanten van een oudere kerkfase aangetroffen?
Nee

Levert het vondstmateriaal nieuwe inzichten t.o.v. de bestaande kennis, inzake ontstaans- en bebouwingsgeschiedenis van de site, eventueel ook over de materiële cultuur?
Nee, wel wijst de kistversiering op burgers met enige financiële slagkracht.

Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?
Alle vondsten zijn te dateren in de 19^e-20^e eeuw met een zwaartepunt in de 2^e helft 19^e eeuw. Het leeuwendeel van de vondsten is terug te brengen tot kistbeslag

Zijn er menselijke begraafingen aanwezig? Vanaf welke diepte komen deze voor?
Verspreid over de proefputten werden 11 kistbegraafingen aangetroffen. Deze komen voor vanaf 90cm onder het maaiveld of 52.42m TAW.

2.3.8 Advies

- In het algemeen kan een 19^e eeuwse kerkhof bijdragen tot de kennis over de 19^e eeuwse populatie op voorwaarde dat een representatief aantal begravingen wordt onderzocht en dit over het gehele kerkhofareaal. Verder onderzoek op dit projectgebied kan niet aan deze voorwaarden voldoen wegens de te beperkte oppervlakte van de geplande ingrepen. Bovendien baart de vondst van een kistbegraving uit de 2^e helft 20^e eeuw zorgen. Zowel om ethische als hygiënische redenen is het niet verantwoord hier vervolgonderzoek uit te voeren.
- Verder moet er op gewezen worden dat de geplande leidingswerken binnen de kerk buiten dit vooronderzoek vallen. De ligging binnen de kerk wijst op een hoog archeologisch potentieel. Bijgevolg moet dit tracé archeologisch onderzocht worden.
- In functie van ruiming van het projectgebied (kerkhof) wordt meegegeven dat de kistbegravingen voorkomen vanaf 90cm onder het maaiveld.

2.3.9 Synthese

Naar aanleiding van de vergunningsaanvraag voor een nieuw paviljoen in functie van herbestemming werd een archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem uitgevoerd op het kerkhof rond te Sint-Machutuskerk te Wannegem / Kruisem. Dit leverde een kerkhoffase op met kistbegravingen te dateren tussen de 2^e helft 19^e eeuw en de 2^e helft 20^e eeuw. Vervolgonderzoek wordt niet geadviseerd wegens een beperkt potentieel aan kenniswinst en ethische overwegingen. Daarentegen bedreigen de geplande werken binnen de kerk hoog archeologisch potentieel waardoor verder archeologisch onderzoek binnen de kerk noodzakelijk is.

2.4 Bibliografie

Agentschap Onroerend Erfgoed 2023

Cartesius

DOV Vlaanderen

Geopunt

[De Bevere Kortrijk - Kleipijpen en Pijpenkoppen verzameling www.claypipes.nl](http://www.claypipes.nl) Clay pipes

BARTELS M. et al., 1999, *Steden in Scherven 1*. Amersfoort.

BOT B. & PIJPELINK A. 2018: *Archeologische opgraving Kortrijk Graaf Karel De Goedelaan* – basisrapport, Monument Vandekerckhove rapport 2018/15, Ingelmunster.

COOLS, A., 2009, *Inpakken; een kunst. Het verpakken van archeologische vondsten*, Onroerend Erfgoed Brussel.

KLINKENBORG S., DE MAEYER W. & CHERRETTÉ B. 2010: *Archeologisch onderzoek Moorsel Centrum*, SOLVA archeologierapport 12, Aalst.

TERRY B. & MASSAGÉ L. 2018: *Archeologische opgraving Aarsele Dorp*, BAAC Vlaanderen Rapport 718, Bassevelde.

VAN DEN DORPEL A. et.al., 2023: *Het vooroorlogse kerkhof van Wijtschate onder het Sint-Medardusplein (Heuvelland, W-VL.)*, onderzoeksrapport Agentschap Onroerend Erfgoed, Brussel.

VAN DEN NOTELAER D. et. al. 2020: *Graven rondom de kerk van Kasterlee*, een nota van de verdere verwerking van het verzamelde archeologische ensemble, VEC, Geel.

2.5 Bijlagen

2.5.1 Dagrapporten

Woensdag 10/01/2024

Bruno, Elenora & Rune

5 ton kraan (Demarez-Marreel)

Droog / vorst

Aanleg + registratie put 1

Donderdag 11/01/2024

Bruno, Elenora & Rune

5 ton kraan (Demarez-Marreel)

Droog / vorst

Aanleg + registratie put 2

2.5.2 Sporenlijst

SPOOR	PUT	VLAK	VULLING	AARD	TINT	KLEUR	INSLUITSEL	OPMERKING
1	1	1	1	LG	MIDDEN	BE		LAAG, KERKHOPPAKKET
1	1	1	2	LG	MIDDEN	BE		LAAG, KERKHOPPAKKET
2	1	1	1	IN	MIDDEN	GR	OMB	INHUMATIE
1	1	2	3	LG	MIDDEN	GR		LAAG, KERKHOPPAKKET
1	1	2	4	LG	MIDDEN	GR		LAAG, KERKHOPPAKKET
3	1	2	1	IN	MIDDEN	GR	OMB	INHUMATIE
4	1	2	1	IN	MIDDEN	GR	OMB	INHUMATIE
5	1	2	1	IN	MIDDEN	GR	OMB	INHUMATIE
6	1	2	1	IN	MIDDEN	GR	OMB, HT	INHUMATIE
7	1	2	1	IN	MIDDEN	GR	OMB	INHUMATIE
8	1	2	1	IN	MIDDEN	GR	OMB	INHUMATIE
9	2	1	1	IN	MIDDEN	BR		GRAFKUIL
9	2	1	10	IN	MIDDEN	BR		KIST
9	2	1	20	IN	MIDDEN	BR		BOT
10	2	1	20	IN	MIDDEN	BR		BOT
10	2	1	1	IN	MIDDEN	BR		GRAFKUIL
11	2	1	1	LG	MIDDEN	BR		LAAG, KERKHOPPAKKET
12	2	1	1	IN	MIDDEN	BR		GRAFKUIL
12	2	1	10	IN	MIDDEN	BR		KIST
12	2	1	20	IN	MIDDEN	BR		BOT

2.5.3 Vondstenlijst

VONDS T	PU T	VLA K	SPOO R	VULLIN G	VERZAM EL	INHOUD	ARTEFACTTYP E	PERIODE SPECIFIEK	SOORT	OPMERKING	AANTA L	GEWICHT (in g)
1	1	1	1	1	AANV	MXX	KISTBESLAG	1850-1900	verzinkt lood, ijzer	Kegelvormige kistbekroningen/sierknop pen, intern ijzeren nagel aanwezig	3	97,00
2	1	2	5	1	AANV	KER	PIJP	1800-1945	tabakspijp	pijpesteelfragment, inscriptie: de bevere Courtrai	1	5,00
3	1	2	6	1	DETC	MXX	BEELD.CRUCIF IX	1850-1900	lood en ijzer	Christusbeeld op doodskist met fragment stralenkrans	7	350,00
4	1	1	1	1	DETC	MXX	KISTBESLAG	1850-1900	verzinkt lood, ijzer	kegelvormige kistbekroning/sierknop, afgedekt met ijzeren plaatje en intern ijzeren nagel, houtresten	1	21,00
4	1	1	1	1	DETC	MXX	KNOOP	19de eeuw	koperlegeri ng	platte knoop met lusvormig bevestigingssoogje	1	1,00
5	1	2	3	1	DETC	MXX	BEELD.CRUCIF IX	1850-1900	lood en ijzer	Christusbeeld op doodskist	1	679,00
6	2	1	9	10	AANV	MXX	KISTBESLAG	1850-1900	ijzer	bolvormige kistbekroningen/sierknop pen, intern ijzeren nagel, afgedekt met ijzeren plaatje, houtresten, sterk gecorrodeerd	3	122,00

7	2	1	11	1	DETC	MXX	KISTBESLAG	1850-1900	verzinkt lood, ijzer	Kegelvormige kistbekroningen/sierknoppen, afgedekt met ijzeren plaatje en ijzeren nagel intern aanwezig	2	52,00
8	2	1	12	1	DETC	MXX	BEELD.CRUCIFIX	1850-1900	lood	Fragmenten van Christusbeeld op doodskist	3	123,00
8	2	1	12	1	DETC	MXX	KISTBESLAG	19de eeuw	lood en ijzer	Vermoedelijk achterplaat handvat, decoratief element met golvende en vegetatieve versiering en centraal kruis	1	81,00
9	2	1	11	1	AANV	AWG	INDUSWIT	19de-20ste eeuw	MAI:1, bord	1 randfragment, intern blauwe decoratie	1	6,00

2.5.4 Fotolijst

BESTAND	SOORT	PUT	VLAK	SPOOR	VONDSTNUMMER	PROFIELNUMMER	OPMERKING
KRSM-24_P2_SP12_638405809602708736.jpeg	DE	2	1	12			
KRSM-24_P2_SP12_638405809595376723.jpeg	DE	2	1	12			
KRSM-24_P2_V1_638405804694360809.jpeg	OV	2	1				
KRSM-24_P2_V1_638405804686404795.jpeg	OV	2	1				
KRSM-24_P2_V1_638405804678760782.jpeg	OV	2	1				
KRSM-24_P2_V1_638405804670960768.jpeg	OV	2	1				
KRSM-24_P2_SP10_638405696859345854.jpeg	DE	2	1	10			
KRSM-24_P2_SP10_638405696847801833.jpeg	DE	2	1	10			
KRSM-24_P2_SP9_638405696346728953.jpeg	DE	2	1	9			
KRSM-24_P2_SP9_638405696339708941.jpeg	DE	2	1	9			
KRSM-24_P2_V1_638405693312940543.jpeg	OV	2	1				
KRSM-24_P2_V1_638405693305764530.jpeg	OV	2	1				
KRSM-24_P2_V1_638405693297964517.jpeg	OV	2	1				
KRSM-24_P2_V1_638405693290788504.jpeg	OV	2	1				
KRSM-24_P2_V1_638405693283144491.jpeg	OV	2	1				
KRSM-24_P2_PR5_638405636942781285.jpeg	PR	2				5	
KRSM-24_P2_PR5_638405636929209262.jpeg	PR	2				5	
KRSM-24_P2_PR4_638405635787911257.jpeg	PR	2				4	
KRSM-24_P2_PR4_638405635777147238.jpeg	PR	2				4	
KRSM-24_P2_PR4_638405635765291217.jpeg	PR	2				4	
KRSM-24_P2_PR3_638405634672977299.jpeg	PR	2				3	
KRSM-24_P2_PR3_638405634665489286.jpeg	PR	2				3	
KRSM-24_P1_SP8_638404982261437787.jpeg	DE	1	2	8			
KRSM-24_P1_SP8_638404982250361768.jpeg	DE	1	2	8			
KRSM-24_P1_SP8_638404982238505747.jpeg	DE	1	2	8			
KRSM-24_P1_SP3_VO5_638404974282245245.jpeg	VO	1	2	3	5		

KRSM-24_P1_SP3_VO5_638404974274601231.jpeg	VO	1	2	3	5		
KRSM-24_P1_SP3_VO5_638404974266801217.jpeg	VO	1	2	3	5		
KRSM-24_P1_SP3_VO5_638404974259157204.jpeg	VO	1	2	3	5		
KRSM-24_P1_SP6-7_638404938812266983.jpeg	DE	1	2	6-7			
KRSM-24_P1_SP6-7_638404938800722963.jpeg	DE	1	2	6-7			
KRSM-24_P1_SP5_638404938117597763.jpeg	DE	1	2	5			
KRSM-24_P1_SP5_638404938105585742.jpeg	DE	1	2	5			
KRSM-24_P1_SP3-4_638404937624324896.jpeg	DE	1	2	3-4			
KRSM-24_P1_SP3-4_638404937617148884.jpeg	DE	1	2	3-4			
KRSM-24_P1_SP3-4_638404937609816871.jpeg	DE	1	2	3-4			
KRSM-24_P1_V2_638404935469545012.jpeg	OV	1	2				
KRSM-24_P1_V2_638404935462056998.jpeg	OV	1	2				
KRSM-24_P1_V2_638404935453944984.jpeg	OV	1	2				
KRSM-24_P1_PR2_638404853592625965.jpeg	PR	1				2	W
KRSM-24_P1_PR2_638404853578429940.jpeg	PR	1				2	W
KRSM-24_P1_PR2_638404853564389915.jpeg	PR	1				2	W
KRSM-24_P1_PR1_638404852885476723.jpeg	PR	1				1	Z
KRSM-24_P1_PR1_638404852876896708.jpeg	PR	1				1	Z
KRSM-24_P1_PR1_638404852858956676.jpeg	PR	1				1	Z
KRSM-24_P1_V1_638404819415016705.jpeg	OV	1	1				
KRSM-24_P1_V1_638404819403784685.jpeg	OV	1	1				
KRSM-24_P1_SP2_638404817988862200.jpeg	DE	1	1	2			
KRSM-24_P1_SP2_638404817975602176.jpeg	DE	1	1	2			
KRSM-24_P1_SP2_638404817963278155.jpeg	DE	1	1	2			
KRSM-24_Sfeer_VOORAF_638404753774654903.jpeg	SF						VOORAF
KRSM-24_Sfeer_VOORAF_638404753767634890.jpeg	SF						VOORAF
KRSM-24_Sfeer_VOORAF_638404753760614878.jpeg	SF						VOORAF
KRSM-24_Sfeer_VOORAF_638404753754062867.jpeg	SF						VOORAF
KRSM-24_Sfeer_VOORAF_638404753746418853.jpeg	SF						VOORAF
KRSM-24_Sfeer_VOORAF_638404753738618839.jpeg	SF						VOORAF

KRSM-24_Sfeer_TEST_638403173322435105.jpeg	SF						TEST
--	----	--	--	--	--	--	------